

LJUBLJANSKI ZVON

T. 2.
XLIV.
SEPTEMBER
1924.

Vsebina zvezka za mesec september:

1.) J. Kelemina: Umetniški princip poezije. (Konec)	513
2.) Stano Kosevel: Mojzes na gori	519
3.) Juš Kozak: Šentpeter. (Nadaljevanje.)	520
4.) Li-Tai-Pe & Pavel Karlin: Jesenski dan	530
5.) Dr. Ivan Prijatelj: Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladosloven» skega pokreta. (Nadaljevanje.)	531
6.) Alojzij Remec: Magda. (Konec.)	533
7.) Cvetko Golar: Čebelar Boštjan	551
8.) Dr. A. Debeljak: Iz hispano-ameriške književnosti. (Nadaljevanje.)	553
9.) Vladimir Levstik: Rdeči Volk in Minchaha. (Nadaljevanje.)	561
10.) Književna poročila	570
Pavel Karlin: Milan Pugelj: Zakenci. — A. Funtek: Bernhard Kellermann & Fr. Kobal: Predor. (Konec.) — Pavel Karlin: Edmond in Jules de Goncourt & P. V. B.: Renée Mauperin. — Cvetko Golar: Ivo Šerli: V deželi širimurcev. — L. M. S. Dve knjigi o Bedřichu Smetani (Zdeněk Nejedlý: Bedřich Smetana in Miloje Milo- jević: Smetana, život i dela). — Miran Jarc, Josip Ribičič: Kokožji rod.	
11.) Kronika	575
Dr. L.: Dr. Fr. Kos. — Kuzma: Polemika.	

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta

60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruge», z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIV. letnik

1924

9. številka

J. Kelemina / *Umetniški princip poezije*

(Konec)

A ko se sedaj obrnemo k vprašanju, kaj tvori predmet pesniškega oblikovanja, se glasi naš odgovor: vse, kar doznavamo in za kar vemo in najdemo izraz; zato je področje poezije med vsemi umetnostmi najširše. Kar se ne dá prikazovati, ne spada v poezijo; kar se dá prikazati, se naj prikazuje, toda na pesniški način.

Teoretiki pesniškega proglašajo dostikrat za nalogo poeziji, da predstavlja lepe predmete. Tako definira Wackernagel v svoji znani knjigi *Poetik, Rhetorik, Stilistik* poezijo: kot lepo prikazovanje lepega v besedi.

Toda v današnji dobi je uvidela kritika, da je izključna težnja po lepoti preozka, da bi jo mogli dopustiti kot najvišji umetniški princip. Vobče bi jemali pojem estetskega preozko, ako bi smatrali to, kar je lepo, kot edino vsebino estetskega. «Zelo prisiljeno je, ako se imenuje dirnljiv učinek izrazitih zgubanih obličij lep in se pokazuje pri tem na lepoto duha. Vsakdanja govorica, ki govori nekako zaničljivo o lepem možu, stavi s finim občutkom pravilno lepoto v nasprotstvu z značajem in izrazom (Hamann, Ästhetik). Prikazovanju tega, kar je značilno, izrazito, se pesnik ne bo odrekal, četudi se s tem stavi v nasprotstvo z lepim.»

Končno pa je še treba pripomniti, da se pesnik nikakor ne more omejiti na prikazovanje zgolj estetskih vsebin. Estetska vsebina je namreč tako vpletena v raznolike odnose življenja, da morajo priti tudi ti v poštev.

Poezija prikazuje vso bogato istinitost tega, kar obsegajo trije svetovi, ako le najde odmev v človeški notranjosti. Pesnikovi snovi je učinek zasiguran, ako odkrije čitatelj v nji poteze, ki se kakorkoli dotikajo njegovih trenutnih ali vkoreninjenih želj, nagonov, omiljenih predstav, življenskih idealov, načel in lastnosti značaja. Pesniški učinek novega in tujega ima svoj izvor v dejstvu, da skušamo svoje omiljene želje in predstave spraviti v sklad s tem novim in tujim; da si n. pr. hrepeneče predstavljamo, kako

idilično bi bilo prebivati v tej oddaljeni gorski vasi, ali pa če si domišljamo, da smo odkrili v kakem tujezemcu idealnega moža, po katerem smo dolgo časa hrepeneli. Ker se naše duševno življenje tekom časa izpreminja, izgube neke pesnitve polagoma svoj čar za nas.

Poezija nam prikazuje v svojih tvorbah vnanja in notranja dejanja, pa tudi dogajanja in stanja.

Dejanja so za nas učinek neke volje. Kakor sem že omenil, vidi človek na primitivni stopnji razvoja v procesih narave očitovanje, hotenja; predmet, ki ga zaznavamo, velja kot poduševeno bitje, njegova togost pa kot hoten protipritisk. Poezija neguje to naziranje, dasi smo se tekom časa naučili razlikovati žive stvari od neživih. Više razvita zavest si tolmači kak proces ali kako dejstvo, po analogiji naših hotenih dejanj, kot očitovanje neke samostojne sile, katere središče leži pač v sredini zaznavanih predmetov. Kakor je znano, je Lessing odkazal poeziji nalogo prikazovanja *d e j a n j* v času. Vendar sme in mora pesništvo prikazovati tudi dogajanja (proces), ki se nam torej ne dozdevajo več kot očitovanje kake duševnosti, temveč so povzročena po *izvestni sili*.⁹ Idejni liki, kot so pojmi za pojave obstojanja, porajanja, izpremembe, so rezultat dolgotrajnih in ponovnih odmišljanj in zato vse prej kot nazorni. Čim bolj se zožuje vsebina pojma, tem več nazornih elementov se je moralo žrtvovati. Vendar jih poezija uporablja. V Prešernovih verzih:

Dni mojih lepša polovica kmalo,
mladosti leta, kmalo ste minule!

(Slovo od mladosti.)

je glagol «minule» zelo bledoličen abstraktum, ki je pa na srečo osamljen, kajti že v naslednjem verzu imamo poosebljenje:

Rodile ve ste meni cvetja malo...

Pesniki nam morejo končno prikazovati notranja in vnanja stanja. Tu nam je dana priložnost, razgovoriti se o važni vrsti pesništva, o opisujoči poeziji. Tu skuša pesnik to, kar mu zaznava oko, naslikati z besedami. Take pesmi se stavijo po stari devizi «ut pictura poesis» v tekmo z upodabljačo umetnostjo, s kiparstvom ali slikarstvom, češ, da je mogoče pesniku doseči z besedno sliko, z besednim kipom isti efekt, kot ga doseza slikar s sliko, kipar s kipom.

Opisujoča poezija je stala v ospredju teoretskega in praktičnega zanimanja, dokler je veljala Aristotelova posnemovalna

⁹ Prim. o tej točki Vischer, Ästhetik III.

teorija kot neovrgljiva dogma in dokler si teoretiki umetnosti niso bili dovolj na jasnem glede razlik, ki obstoje med posamičnimi strokami. Tako je skušala teorija pod vplivom Simonidovega izreka, da je slikarstvo nema poezija in poezija govoreče slikarstvo, in v krivem razlaganju Horacijevega «ut pictura poesis», odkriti čim največ sličnosti in sorodnosti med poezijo in slikarstvom in je nadovezovala na to malo umestne sklepe in zahteve. Kot praktičen rezultat se je razbohotila tam opisujoča poezija, tu pa alegorija. Zdaj so silili poezijo v ožje meje slikarstva, zdaj spet je slikarstvo moralo polniti vse široko področje poezije. Vse, kar v eni stroki ugaja ali ne ugaja, bi naj delovalo slično tudi v drugi.

Napram temu pomešavanju je skušal Lessing v svojem *Laokoonu* (1766)¹⁰ preiskati in določiti meje ene umetnosti napram drugi. Razlike med njima skuša obrazložiti iz materiala ali sredstva, ki se jih obe umetnosti poslužujeta pri prikazovanju svojih snovi. Po Lessingu sta obe stroki posnemajoči umetnosti (tudi Lessing glede poezije ni prišel preko te neplodne doktrine!) in imata zato skupna vsa pravila, ki sledijo iz pojma posnemanja. Toda poslužujeta se pri tem čisto različnih sredstev; iz različnosti teh sredstev se torej morajo izvajati posebna pravila za vsako izmed njiju. Slikarstvo¹¹ uporablja figure in barve v prostoru, poezija pa artikulirane glasove v času. Ker morajo pač imeti znaki lagodno razmerje k prikazanim predmetom: zato morejo vzporedno nanizani znaki izražati le vzporedne predmete (oziroma vzporedne dele predmetov); in slično torej zaporedni znaki zaporedne predmete (zaporedne dele predmetov).

Predmeti, ki eksistirajo vzporedno, ali katerih deli eksistirajo vzporedno, se zovejo telesa. Torej so telesa s svojimi vidnimi lastnostmi pravi predmet slikarstva. Predmeti, ki si sledijo — sami ali v svojih delih — zaporedno, se zovejo dejanja. Torej so dejanja pravi predmet poezije. (Po naših prejšnjih opazkah tudi procesi, ki se tudi odigravajo v časovni zaporednosti!)

Očividno imata material in dotična umetniška stroka posebno ozek stik z odgovarjajočo estetsko kategorijo, tako namreč, da se izvestna kategorija dá v zadevnem materialu najlažje in najčisteje uresničiti; narobe pa more določen material samo v izvestnih

¹⁰ Na nedostatnost Lessingovih trditev je opozarjal že Herder, *Krit. Wälder* 1, 15. Irving Babbitt, *A New Laocoon. An essay on the confusion of the Arts*. London 1910.

¹¹ Lessing jemlje upodabljalno umetnost kot celoto in ne vpoštevajo dovoljno razlik med slikarstvom in plastiko.

estetskih kategorijah popolnoma razviti svoje čare. Toda ker se elementi ene skupine umetnosti nahajajo tudi v drugi skupini, dasi v neznatnejši izmeri, zato ima Lessingova porazdelitev strok v simultane in sukcesorne, ki sloni na doznavanju prikazanih predmetov, veljavnost karakteristike a *potiori*, ki je pa vendar važna, ker zavrača umetnike v meje njih umetnosti, ki jih skušajo tolikrat prekoračiti in zabrisati.

Resnica je n. pr., da obstoja med koeksistentnimi znaki upodablajočih umetnosti in njihovim predmetom tako lagodno razmerje in da ostanejo umotvori teh strok lahko strogo v mejah koeksistence; dasi vemo vsi, da skušajo upodablajoči umetniki prekoračiti ozko mejo narave in prirediti ne samo zaznave vnajnega sveta, kakor barve in svetlobo, prostor in telo v estetski užitek, temveč tudi gibanja, predmet torej, ki spada v poezijo.

Sicer pa je prezrl Lessing razliko, ki obstoja med mrtvim in neprožnim materialom v upodablajoči umetnosti (barva, kamen) in materialom v govoreči umetnosti. Tukaj ni material poezije zvok kot tak, temveč to, kar se nanj nadovezuje: naziranje, pojem, to je področje duhovnega. Zaradi različnosti materiala tukaj in tam, ne drži Lessingov sklep, da je to, kar ustvarja poezija s svojimi sukcesornimi znaki, v resnici nekaj sukcesornega.

Človeške glasove kot del fiziološke istinitosti res da čujemo v časovnem zaporedju, toda o doznani vsebini, ki je — sit venia verbo — kot duhovni lik razprostrta v naši zavesti, se ne dá trditi, da je nekaj sukcesornega. *P e r a n a l o g i a m* doumeva gledalec vzporednost teles, to je, njih kompaktno maso, razgrnjeno v prostoru, tudi le tekom časa in je ne zgrabi v trenutku.

Kar se tiče posebej Lessingovega nasveta, da naj pesniki pretvoré koeksistence v sukcesije, da se doseže nazornost v soglasju z umetniškim principom poezije, je zelo dvomljivo, ali je s tem za nazornost kaj doseženo; gotovo je vseeno glede učinka, ali pravim: «pogled je čist, oko mirno» (Gregorčič), ali pa «oko v oko me gleda». — Dostikrat je pretvarjanje tudi nemogoče ali neprimerno, recimo pri predmetih, ki učinkujejo samo v pokoju in ne v kretnji. Pesnik lahko govori o vihrajočih kodrčkah, toda samo v humoristične svrhe, o privihanem nosku ali o ušesih, ki strižejo. In vendar se pesnik ne bo mogel odpovedati temu, da slika dele telesa, ki so važni za lepoto.

Istotako se ne sme izvesti do zadnjih posledic drugi nasvet Lessingov, da naj pesnik ne slika lepote, marveč učinek, ki izhaja iz nje. Res je, da iz učinka, ki ga lepota proizvaja, lahko sklepamo

nanjo samo. Nihče ne bo mislil, da je bila Helena grda, če vzklikajo trojanski starci ob njenem pogledu: zares, božanska je! Nihče si ne predstavlja grdega Sapfinega miljenca, pri čigar pogledu izgubi pesnica srce in glavo. To je pa tudi vse; v celoti pa dobimo le medel vtis, kot vselej, kadar slišimo, da je vzbudil nepoznani nam predmet dopadajenje tretjih oseb; na slepo verujemo, da je učinek res tak; kakšne pa so bile poteze onega bitja, ki so vzbudile tako mogočen vtisek, tega ne vidimo, pa tudi ne izvemo. Ako se nam pa te poteze navedejo v podrobnostih in ako jih pisatelj ume prikazati v svežih in živih črtah, se vzdrami tudi naša fantazija in potem nam je mogoče presoditi po lastnem vtisku in ne po občutkih tretjih oseb. Ta učinek bo vedno močnejši, ker je neposreden; ker tam le slišimo pripovedovati o lepoti, tu pa jo občutimo sami. Da se doseže ta učinek, nikakor ne bo vedno potrebno, pretvarjati predmet sam v nekaj sukcesivnega, tudi koeksistentni opisi lahko vzbujajo zelo živahen učinek; tudi na ta način se doseže to, kar zahteva Lessing od poezije, da mora narediti predstave, ki jih vzbuja, tako živahne, da se čitatelju v naglici zazdi, da občuti prave čutne vtiske njih predmetov, in v tej omami popolnoma pozabi na sredstva, ki jih je pesnik uporabljal pri tem: b e s e d e.

Zaključimo torej, da je poezija s svojimi govornimi znaki nedostatna v primeri z upodabljaljivimi strokami, ker ti znaki niso neposredno nazorni. Namesto dojemljivih naziranj vnanje istinitosti nam more poezija nuditi le iluzijo takih naziranj. Utemeljena je torej zahteva, da naj skuša obrazovati predvsem one objekte, ki so ji po celotnem položaju najbolj prikladni: dejanja in dogodke. Vrh tega ji itak nikoli ne bo manjkalo priložnosti, ukvarjati se tudi s telesi, ki jih mora seveda pograbititi z one strani, ki na pesnika najbolj deluje.

V celoti je pa od Lessinga zadobljeno umetniško pravilo, po katerem se naj slikar vsled koeksistentnih sredstev svoje umetnosti ogiblje prikazovanju sukcesivnega in pesnik vsled svojih sukcesivnih znakov izogiblje prikazovanju koeksistentnega — le svareč migljaj in ves njegov pomen čisto negativen. Kdor bi, zida joč na Lessingovem principu, hotel določiti bistvo vsake stroke záse in ne v njenem medsebojnem odnošaju, bi mu postala očita neplodovitost tega principa.

Razlika med pesniškim in upodabljaljivim (slikovitim) prikazovanjem tiči v tem: pesnik mora prikazovati naravo — kot smo že omenili — v čuvstveni razgibanosti, upodabljaljivi umetnik pa v statuarni togosti in pokojnosti. Pesništvo, ki hoče

glede načina prikazovanja tekmovati z upodabljačo umetnostjo, se torej ne zadovoljuje z obdelovanjem tega, kar je pesniško v omenjenem pomenu besede. Taki umotvori tedaj niso pesniški, temveč slikajoči, opisujoči. Z upodabljačo umetnostjo se skuša kosati pesnik, ki rabi v opisih narave s strogo doslednostjo karakteristične pridevnike in se skrbno čuva vplesti v predmete vnanje, zaznave človeško strast.

V doslovnem pomenu besede bi morali umeti pod opisujočo poezijo zgolj one opise stvarnega stanja, ki obnavljajo to, kar more oko ali uho v enem samem hipu zajeti; to bi bili nepremični liki, slike in kipi. Te nam nudi upodabljača umetnost, ki s svojimi znaki zgolj simbolno nakazuje kretanje. Zgledi take čisto opisujoče manire, ki podaja zgolj facit, so:

Noč je temna, podkve jeklo poje...

Levstik, «Ubežni kralj».

Pri Poltavi je boj končan,
pri možu mož leži zaklan...

Stritar, «Mazepa».

Take vrste slikovitost se že iz zgolj praktičnih ozirov ne dá razpredati na široko. A tudi v napredujočem prikazovanju je mogoča slikovitost, oziroma likovitost, ako se namreč predstavijo dejanja in dogodki, ki se odigravajo v preteklosti ali bodočnosti, v sedanost, ki je tudi v slovenščini tempus nečasovnega dogajanja.¹² Dejanja in dogodki se tedaj odigravajo — sicer v časovni zaporednosti — pred našimi očmi kot nekaj navzočega:

Premagan pri Bohinjskem sam jezéri
stoji naslonjen na svoj meč krvavi,
z očmi valov globóki brezen meri,
strašné mu misli rójijo po glavi.
Življenje misli vzet' si v slepi veri.
Al nekaj mu predrzno roko vstavi.

«Krst pri Savici.»

V teh verzih nam gotovo ni podan doznatek zgolj onega hipa, marveč imamo pred seboj niz momentnih sličic, a vendar napredujoče dejanje, ki je pa prikazano s slikarsko maniro.

Ni tukaj prilika za podrobnejše opazke glede stilističnih posebnosti in možnosti slikajočega ali napredujočega prikazovanja; omenim naj na kratko, da n. pr. ni vsak sedanjik slikajoč («Moja duša je židane volje,» Župančič); nadalje, da s stališča nazornosti slikajoči sedanjik ne pomeni nikake prednosti n. pr. napram pripovedujočemu perfektu. Glede nazornosti je vseeno, ali rečem:

¹² Prim. Hruška cvete v maju (= hruška je drevo, cvetoče v maju).

Luna sije, kladvo bije, ali pa kakor poje narodna pesem: Je lunica svetila, je ura polnoč bila.

Seveda je plastična, oziroma slikovita manira nekaterim umetnikom tako prirojena, da jim je nemogoče, prikazovati svoje predmete kako drugače. Kot likovit pesnik se nam razodeva naš Aškerc v svojih baladah. Kakor zahteva ta epska vrsta z ozirom na svojo snov, ki je vedno nekako misteriozna, dasi ne nenaravna, primerno zasenčenje stilističnega podajanja, bi rekel, da so konture figur pri Aškercu za balado preveč odrejene in določne.

Dočim se torej nekatere pesnitve po svoji stilistični ureditvi približujejo bolj upodablajoči stroki, ki nam predočuje čutne podobe in nazorno jedro, so druge spet bliže glasbi, kjer prevladuje čutno jedro in stopi objektivno naravno jedro skoro popolnoma v ozadje.

Ježer je težek, težek - nezgledno težek!

Stano Kosovel / Mojzes na gori

Rdeče je morje prebrodil
Izrael, Izrael;
Mojzes povsod ga je vodil,
ž njim je pod goro prišel.

Stopil je Mojzes na goro,
in dejal, in dejal:
Bog, če veliš mi pokoro —
ljudstva trop Ti jo bo dal!

In Bog prišel je v oblaku
ves goreč, ves goreč,
vse pod njim tlelo je v mraku,
rod se je sklonil drhteč.

Trombe strašno so bučale
kot vihar, kot vihar,
v strahu so pokale skale,
mraz je obšel vsako stvar.

Bog pa govoril je glasno
kot on sam, kot on sam,
da je pretresalo jasno
vsako srce in vsak hram:

«Jaz sem Gospod, Bog edini —
drugih ni, drugih ni;
v sulice moje ostrini
vsak vaš ščit moč izgubi.

Dajem ti, ljudstvo, postave,
v njih je red, v njih je red;
izven njih ceste ni prave,
kaos brez njih bi bil svet.

Drži, kar zapovedujem,
kar je prav, kar je prav,
da z blagostanjem nasujem
pot tvoj življenja krvav.»

In odgovoril z molčanjem
Izrael, Izrael
je, in potrdil s priznanjem:
Rod si vse k srcu je vzeli! —

In Mojzes ves v visokosti
je umrl, je umrl;
a Izraelu v radosti
svet se je novi odprl.

Juš Kozak / Šentpeter

(Nadaljevanje)

Jagned v snegu

A za je že pozabila, da Mirko še vedno pričakuje, kdaj mu bo odprla vrata. Preselila se je k Mariji, ki je ležala težko bolna ter so ji morale njene in tetine čuječe roke odmotavati zavozlano štrečno življenje. — Zgodnji snegovi so ležali do kolen po vsej farni zemlji. Življenje se je umaknilo s ceste v hiše, kjer se je naselilo na zapečku in je tiho vrelo nad ognji, ki so noč in dan prasketali v pečeh. Težka snežena odeja je pritislila hišice k tlom in okna so bila zastrta z ledenimi rožami. Zunaj je vladala globoka tišina, da se je skorajda čulo utripanje človeškega srca.

Snegovi so pokrivali zlatordeče listje jagnedi in na ogolelih deblih so počivali zlopogledi gavrani.

Marijine bele roke so ležale nad odejo.

«Aza, svet bi rada videla. Vsaj skozi okna.» Aza je otrla okno.

«Kakor črni križi stoje naše jagnedi.» Njene oči so nepremično strmele v podobo smrti tam zunaj.

«Aza! Nikoli bi ne videl moj otrok solnca, če bi me bili položili pod zemljo.» Tiha misel je dahnila. «Morda bi bilo bolje tako. Lepa je smrt.»

«Marija, kako drugače misliš ti. Jaz pa ne morem letos prenašati zime. Zdi se mi, da me je bog zaprl v ječo in vsa se tresem od groze. Poglej te žalostne jagnedi in črne gavrane na njih. Ali te ni strah pred to smrtjo?»

Marija se je lahno nasmehnila: «Meni se zdi lepa. Tudi srcu mora biti sladka. Kako je z Rokom?»

«Za življenje ni bojazni, ampak hodil ne bo več.»

Marija je umolknila. Iz njenih oči je odsevala mrtva žalost, ki se nikomur ne more razodeti z besedo. S srcem pa se je igral vihar notranjega trpljenja. Polne materinske prsi so težko dihale.

Aza jo je poskušala tolažiti.

«Zdaj me šele razumčš, Marija, kaj me pretresa. Kadar stoji človek poleg odprtega groba, ga obide taka groza, kakor je mene napadla v tej zimi. Moj bog, kako moraš biti vendar hvaležna za svoje in njegovo življenje. Saj se mi stemni pred očmi, če le izpregovorim besedico: smrt.»

Globok vzdih ji je odgovarjal. Nobena Azina beseda ni mogla ustaviti solza, lijočih po bledem licu.

Vrata v sobo so se odprla in v zimsko tišino je vstopil župnik Rožman.

«Ne morem mimo hiše, če ne pogledam, kako je z našo mlado.» V zadregi in z ostrimi kretnjami je primaknil stol k postelji.

«Jokaš, Marija?» Voljno mu je prepustila roko. Aza je vstala in se poslovila.

Nekaj trenutkov je govorila le roka v župnikovih vročih dlaneh, nato pa se ji je vnela v očeh vroča prošnja:

«Povejte mi, rešite me...» in ni mogla več nadaljevati. Bolesno ji je omahnila glava, da so kapale solze med razpuščene lase.

«Govori, Marija, vse mi povej!»

«Slišite?» Dvignila se je v postelji in odeja ji je zdrknila do pasu. Pozabivši sama nase je sedela pred njim v vsej prelesti mlade žene. «Slišite? Ali sem jaz kriva? Sem ga jaz ubila?»

Mirno ji je položil roko na ramena. «Marija, ti nisi kriva.» Njegova beseda je govorila do srca. «Ta nesreča je tako tajna in skrivnostna, da ubogo človeško srce ne more nositi krivde zanjo.»

Vsa se je nagnila k njemu in mu krčevito stisnila roko: «Gospod župnik?»

«Kakor sem rekel!»

Blaženo se smehljajoča je padla nazaj. Oklenila se ga je z vsem srcem, da je bil njen sladki pogled le slaboten odsev hvalnosti njene duše.

«Toliko sem trpela.»

«Če si trpela, Marija, si preizkušala svoje srce za bremena v dneh, ki prihajajo.»

«Ste bili pri njem?»

Molče je potrdil vprašanje in ji je bral iz oči, da pričakuje.

«Preklinjal bo svet in življenje.»

Zopet se je užalostila.

«Ne boj se, ti boš blagoslavljala življenje in mu dajala vero.»

«Pa če bom preslaba, gospod?»

«Vsi smo slabi in klonemo.»

«Kdo mi bo dajal to nadnaravno moč, gospod župnik, prenašati tako življenje? Pomislite, mlada sem, mati bom, moj mož pa ne bo stopil nikdar več na noge. Sami ste videli, da sem bila pripravljena na vse. Upala sem verno, da ozdravim njegovo dušo. A zdaj mi je prešlo vse, upadel vsak pogum. Zamejčeva sem,» je pristavila nekam skrivnostno, kakor bi se bala.

«Vem. Iz krvi, ki je žejna življenja. Rečem le to, da živi po svojem srcu, Marija.»

«Vi verujete?»

«Verujem, Marija.»

Sklenila je roke pred seboj in se zagledala predse. «Vse bom prenesla. Samo, da sem ozdravela.»

On je vstal, a je nenadoma zopet sedel in vprašal nekam zamolklo, povešajoč svoj pogled.

«Kako, je bila Aza vse dni pri tebi?»

Marija je potrdila.

«In ti ni ničesar povedala?»

«Ona je molčeča, gospod, med nama ni bilo nikoli takih pogovorov.»

«Bojim se zanjo.»

«Kaj naj ji porečem, gospod?»

Dolgo je premišljal, nato je vstal in dejal odločno: «Nič! V svojem srcu pa moli zanjo in ji želi vse dobro.» Hitro je odšel.

Aza se je vrnila. Mrak je legal na zemljo, gavrani so zapuščali jagnedi. Nepričakovano je zastala beseda, ko je noč objela samotna drevesa.

«Aza, prižgi mi luč in pojdi k očetu. Vem, da te težko pričakuje. Meni je zdaj dobro, jutri vstanem.»

Poljubili sta se in Aza je stopila na cesto.

Mirko Iz teme je stopil pred njo Mirko. Aza se je prestrašila.

«Obljubila si mi, da prideš, in jaz te pričakujem že vse dni.»

ga T. Marija sestra Ni videla žarečih oči. Hitro mu je stisnila roko in povedala, da je bila ves čas pri sestri.

Opajala pa jo je nečimerna misel, da jo je pričakoval vse dni. «Pridi nocoj pod okno,» mu je zašepetala in stekla proti domu. Že na stopnicah se je zdrznila: «Moj bog, kaj sem mu rekla? Aza, kaj si vendar storila?» Kljubovalnost jo je prešinila tisti hip. «Andrej ni čakal. Pa naj pride, otrok je še!»

Ko pa je stala pred očetom, se ni mogla premagati.

Andrej «Je Andrej vprašal zame?»

Oče je odkimal.

Srdito so se ji zaiskrile oči.

Oče je spraševal mehko, s toplo skrbjo: «Kako tam?»

«Bolje. Marija vstane jutri!»

Molče je hodil oče s privzdignjenimi rameni po sobi. Nato je pristopil k Azi. Oči so mu sršele in nad desnim se je zgubalo čelo.

«Kaj meniš, kako bo vozila?»

Aza ni odgovorila.

«Hm. Kdo bi sanjal o taki nesreči?» Zopet so ga koraki nosili iz kota v kot.

Že ves čas od poroke sem ni odprl gostilne. Sam je posedal vse večere, sam popival za zavešenimi okni. Redki so v teh dneh sprejeli odgovor na svoja vprašanja. Vsa hiša je nalezla njegovo molčanje, kakor bi bilo zapovedano, so celo posli šušljali in hodili po prstih. Vsakomur se je zdelo, da ga neprestano motre Zamejčeve oči. On pa je drsal vse dni, gori in doli, mehko, kakor bi hodil v copatah. Le zdaj pa zdaj se je ustavil, premišljal in globoko pohrkaval.

K Hostarjevim ni šel, čeprav je napenjal ušesa pri vsakem šumu, ki je od tam prodril v njegovo tišino.

Ce ga je Zeba vprašala, zakaj ne gre k Mariji, ni prejela odgovora. A ona je vedela, da ga tare brezupna jeza, s katero se raje muči noč in dan, kakor da bi stopil tja in se porazgovoril o vseh svojih križih in težavah.

Le Azi so se razodevale njegove tajne brige. Zopet je obstal pred njo. Pogled je upiral preko njene glave.

«Kaj praviš, trdo bo morala prijeti pri gospodarstvu?»

«Marija je vajena. Tudi stari je še čvrst!»

Poniževalno in prezirljivo je odgovarjal.

«Šari. Ti ljudje šarijo. Tam je treba čiste in poštene roke.»

«Očka, ti si tudi še živ.»

«Sem vedel, sem vedel naprej, da pade vse na moja ramena. Zdaj bi bil Luka dober, pa ni za delo.»

«Oče, stric vendar dela in je dober človek.»

«Dela, seveda dela. Še vse žive dni ga nisem videl delati. On menda nikoli ne ve, kdaj je praznika konec.»

Aza ni odgovorila, ker ni verjela očetovim besedam. Dobro je vedela, da bi bilo v teh dneh popolnoma zastalo kolo pri hiši, če bi ga ne bil poganjal Luka. Preveč je poznala svojega očeta, da ne bi takoj spoznala, kako išče in išče, na koga bi lahko izlil ves srd.

«Take nesreče še ni videl svet,» je vzdihoval zopet sem in tja hodeč. Aza pa se je bala tega razglabljanja. V njegovi krvi je prežalo venomer neko pritajeno samozadovoljstvo, opajati se do brezumja z lastno močjo. Kadar se je razpaslo v njem, so mu roke vselej, ko so že hotele zgrabiti za delo, zopet omahnile in duša se mu je zakrknjeno naslajala s povečevanjem svoje nesreče in obupa.

Sočuvstvoval je s samim seboj, ko je spraševal:

«Kajne, vse mesto govori o tem?»

Aza nalašč ni hotela odgovarjati; videla je, da trdovratno gloda svoje srce.

«Pojdi počivat, Aza, ti si utrujena. Kaj naj storim, če mi še ti zbolíš? No, še ti me zapusti.»

Nežno se mu je ovila okrog vratu. «Bodi brez skrbi, očka. Grem, če me ubogaš in pojdeš v sobo.» Upihnila je luč in Matija je odšel mirnejši.

Aza pa je prižgala svečo in pričakovala.

«Pride, pride, toda kaj naj storim? Če zvedo ljudje? Jezus, kaj naj počnem? In Andrej?»

Trmoglavost je zmagala, da ni upihnila sveče, ampak jo postavila za okno.

«Morda pa vendarle pride Andrej? In potem?» Čim bolj je premišljala, tem jasneje se ji je razodevalo, da bi mu takoj odprla, samo če bi prišel.

«Konec mora biti! Jaz sem le Andrejeva! Vse je bila le blaznost napol ponorelega bitja, kakršno sem. Mogoče premišlja prav v tem trenutku tudi on. Danes ve, da sem se vrnila. Očeta ni hotel spraševati, še odgovora bi ne dobil. O, potihno bo potrkal.»

Svojim blodnjam je verjela. Pri vsakem najmanjšem šumu je zardela in se ustavila.

Res je potrkal. Planila je k oknu.

«Aza, odpri!» je prosil Mirko.

V njej je zastala kri. Vrglo jo je iz sanj. Še se je obotavljala. Zopet je potrkal.

«Križ božji, zdaj moram odpreti.» Nagnila se je skozi okno. A ni ji še mraz ohladil gorečih lic, ko se je Mirko vzel, jo potisnil nazaj in že je obstal pred njo.

Otroško se ji je smehljaj. Ko ga je pogledala vsega zardelega in je videla pred seboj cvetoča lica, posuta z rosico mraza, se je šele zavedela, kaj počne. Vsa poparjena in zmedena je stala nekaj trenutkov nepremično. Nato je hitro upihnila svečo. Vsak šum, ki ga je povzročal on v svoji prešernosti, jo je še bolj bledil v lica.

«Prosim te, sedi semkaj, da te ne čujejo in opazijo ljudje,» ga je sunkoma nagovorila čez čas.

«Aza, tebe skrbe ljudje? Kaj bi se jih bala? Jutri, ali kadar želiš sama, te zasnim in Aza bo moja. Ne govori, ker bi znorel, če bi me zavrnila. Pa saj se ne more zgoditi, da bi me ti, ki si mi odprla okno, vendarle ne ljubila. Z očetom sem že govoril. Star je, saj ga poznaš, pa ti od veselja prepeva. Vse prepiše name.»

Držal jo je za roko in ji verno gledal v oči. Njo je grizla mučna zavest, da je vsega sama kriva. Prvič v svojem življenju se je zgrozila pred samo seboj. Poguma pa vkljub temu ni imela, da bi mu vse razodela. Kakor odsotna mu je pustila, da se je

526 sklonil k njej, celo lase mu je gladila; od same sreče se je smehljajal. Zdelo se ji je, da se privija k njej otrok, ljubeč in priliznjen, poln zanosa in hrepenenja. Njej pa so privrele solze, gorke in težke, ne iz ganjenega srca, kakor je domneval on, ampak iz obupa nad svojo zločesto naturo.

«Moj bog, moj bog, kako sem jaz zavrženo bitje.»

Še manj jo je razumel.

«Aza, Aza, ti zavrženo bitje? Vsa fara je ponosna nate in ti se obsojaš?»

Čutila je, kako se nagiba k njej vroče telo, slišala je bítí njegovo srce in, ko je zaslutila tik pred seboj žareče ustnice, se je vsa otrpla nagnila nazaj, si pokrila obraz z dlanmi. On je prosil: «Aza, Aza!»

Pred grehom je onemogla: «Ne, Mirko, slišiš, ne, prosim te.»

«Zakaj trepetáš, Aza? Moje dekle si in moja žena postaneš.»

«Mirko, to ni mogoče!»

«Dekle, zgodi se. Zapovej, kako hočeš. Da prodam in greva odtod, tudi to storim, le očeta vzamem s seboj. Če pa hočeš ostati, boš gospodovala premožnemu domu, kakor se ti bo poljubilo. Aza, ti se obotavljaš, Aza, kaj je s teboj?»

V temo so strmele njene široko odprte oči.

«Veš, Aza, od tistega večera, nobenega miru. Kamor sem pogledal, le ti, le ti. Niso se usta odprla za grižljaj. Ali veš, kaj pomeni, ponoreti od ljubezni?»

«Vem!» je odgovarjala šepetaje, vsa otrpla v svoji nemoči, da ni mogla dvigniti niti roke.

«Aza, ko je oče vse zvedel, je dejal: Vidiš, fant, nobenega dekleta ne bo sram, če povprašaš. Stopi in se zmeni z njo. Z Matijo se pogovorim sam.»

Tisti hip je Azi ušlo, da ni nikoli pozneje vedela, kako: «Z Matijo uredim sam.» Fant ni občutil, da je dihalo usmiljenje v teh besedah, ki jih je ponavljala za njim.

Vrgel se ji je krog vratu: «Tak, Aza, tudi ti. Torej je resnica?» S tako močjo jo je privil nase, da ji je v hipu zastal dih. Roke so odrevenele in ko ji je omahnila glava v prelomljenem tilniku, se ji je zagrizel v ustnice in pil svoj prvi poljub moža.

Ona se ni ganila. Ko je dvignil glavo, mu je slonela na rokah, kakor bi umirala. Z brezmejno obupnim glasom je prosila: «Ne več.»

Tako je bil pijan, da ni opazil nobene izpremembe. Lovil se je za eno samo besedo: «Moja je!»

Počasi se je zopet zavedela, kaj se je zgodilo. Vzravнала se je in prišla njegove roke: «Mirko, ti me ljubiš, kot me ni še živa duša ter me nikoli ne bo. A tvoja ne morem biti!»

524

Fant ni verjel svojim ušesom. Vse, kar mu je prišlo na um, za vse jo je opravičeval, vse je brisal iz njenega življenja, z žgočimi besedami je zidal oltar, kamor je postavljал njo, svetišnico. Ni bilo nobene besede, katero bi še mogel vplesti v živi venec. Ona je poslušala, ostala mirna in hladna, le poljub jo je pekel na ustnicah, da so bile vse razpokane. Ko je onemogel v besedah, ga je zopet opomnila.

«Tvoja ne morem biti, hvaležna pa ti ostanem vse žive dni za tvojo ljubezen!»

«Aza, ne zavrzi me. Aza, potem mi ostane le še . . .»

«Ne govori, Mirko, saj me ne poznaš . . .»

Trdovratno ji je zagotavljal, da je ne želi spoznati.

«Torej, Mirko, pridi pojutrišnjem zvečer k nam, zveš vse!»

Šele zdaj je čutil, da se bo nekaj odločilo, da ni govorila v noč.

«Naj se zgodi, kar se hoče, moja boš!»

«Prosim te, nocoj me zapusti!»

Obotavlja se je odšel, kakor je našel k njej pot. Zapustil jo je vso potrto. V glavi se ji je vse mešalo, skočila je k umivalniku; izprala si je poljub otroka, kateri jo je tako silno žgal, da jo je bolelo srce.

525

«Vsega sem sama krivala!» je tožila s pestmi na sencih. «Zdaj moram končati. To življenje je blaznost, blaznost našega rodu. Moj bog, usmili se me, pregrešne ženske!» Vrgla se je pred križanega. «Če imaš trohico usmiljenja zame, odpusti mi, ki sem se zbala za svoje življenje in se pregrešila, da mi ne bo nikoli več odpuščeno. Ničemurnost me je obsedla, mi pomešala um zavoljo telesnega uživanja. Moja sestra se je s smrtjo gledala, jaz pa, ki sem stražila pri njeni postelji, sem kovala peklenške nakane!»

Do jutra je ležala na postelji vznak in v glavi so vrele misli. Ko je preko belih ploskev tam zunaj zdrsula luč, je vstala, da bi se umila. Pomirjena je stopila na dvorišče, kjer je kolovratil Svedrač in stikal po shrambah. Videlo se je, da mu je neprijetno srečanje z gospodarjevo hčerjo. Zato jo je sam zbadljivo ogovoril: «Žalostno je, če mlada dekleta tako zgodaj vstajajo.» Ona se mu je zasmejala.

«Svedrač, kaj si izgubil, da si prišel tako zgodaj iskat?»

On pa, ki je vedno trdil, da je boj za obstanek brezobziren ter je zanj najboljše orožje odkritosrčnost, se je potegnil do njenega ušesa:

«Lopatko iščem, pod vašim oknom je zid malo okrušen.»

Prebledela je: «Baraba!» In s tem se mu je izdala.

«Bodi bog zahvaljen za tak pozdrav. Veste, Svedrač vidi, kadar mu drugi povedo, da ga vidiijo.»

Sveža voda je ni samo osvežila, temveč tako pomirila, da je lahko legla in zaspala.

Tisto dopoldne je Marija vstala. Z boječim srcem je šla k njemu. Ko je odprla vrata, da bi izpregovorila z njim prvič po poroki, se je s težavo okrenil na postelji in obličje se mu je zjasnilo. Mračno pa jo je pozdravil oče pri peči.

«Si vstala? Je bil že zadnji čas. Pri hiši je vse narobe.»

Ni odgovorila. Molče je sedla k postelji, kjer je ležal kakor priklenjen on, s katerim je bila zvezana na življenje in smrt. Položila mu je roko na čelo. Jeza in obup sta mu zarežala take gube, da ga je komaj spoznala.

«No, povej, ali se ti ne studim? Za vse večne čase me je polomil usmiljeni bog.»

«Kaj bi... tako govoril. Morda bo še bolje. Nihče ne ve.»

«Ne ve. E hudiča, tisti že ve, od katerega vise tace.» Zaškrtal je z zobmi.

«Kdo bo odslej s teboj plesal, Marija? A? Ti rada plešeš, Marija?»

Strašno so jo bodle njegove oči.

«Jaz ne bom več plesala,» je odgovorila tako mirno, da je za hip umolknil. A zopet se je razsrdil.

«Če boš preveč plesala, te privežem k postelji, privežem, si slišala?»

Tako težko ji je bilo, da se je komaj premagovala in skoro bi jo bile solze zadušile. Nihče je ni povprašal, kako ji je, zanjo ni bilo mehke besede.

Spomnila se je župnikovih besedi, ko je bila pri izpraševanju. Sklonila se je k njemu, da bi je ne slišal oče, pred katerim je trepetala.

«Rok, tvoja žena sem; če se je zgodila nesreča, jo bom nosila, kakor ti.» Tako toplo mu je govorila, da bi skopnel sneg pod njenim dihom. Tisti hip je zarental oče.

«Zapravljala ne boš. Zato sem jaz tukaj!» Udaril je s palico ob zid.

«Ne bom, oče, nisem bila nikdar vajena,» mu je ponosno odgovorila, toda v eno samo misel se je zgostila njena bolelost, «moj bog, ta človek nima niti kamna v prsih.»

Zazdelo se je, da je tudi Roka razjezila očetova beseda, kajti obrnil se je k njej.

«Svojo postelj ukažem prenesti. Ne bom več spal z njim skupaj!»

«Še rad!» se je zlobno zarežal stari in odkrevsal na dvorišče.

«Andrej je vsega kriv!» Bolestno pričakujoče so jo iskale oči.

«Ne, Rok, on te je rešil!»

«Šleva je, strahopetec!» V njegovem zasmehovanju se je skrivala bojazen.

Marija iz previdnosti ni odgovorila. Premagana od bolesti v tem kratkem pomenku, se je sklonila nadenj in ga poljubila. V prsih mu je vrela presilna jeza, da bi ji vrnil poljub. Okrenil se je k zidu in dve srditi solzi sta kanili na blazine.

«Pojdi zdaj in poglej, kaj delajo! Potem pridi nazaj, da me prenesete iz te luknje.»

Vstala je in šla na dvorišče, kjer je ležal sneg do kolen in se je nad njim razprostirala mrtvaška tišina.

Kri ji je zalila lica, položila si je roke na srce, ki je tegobno vzdihnilo.

«Oh, kakor v grobu!»

Samotna, brez človeške besede je obstala med globokimi snegovi, in ko se je ozirala, se ni mogla zavedati, da je zdaj ona gospodarica nad temi zidovi. Zdelo se ji je, da jo pokopljejo pod seboj. Pričakovala je drugačno svidenje z možem, kajti ostala je čista v svojem srcu, katero še ni omadeževala nobena misel na njegovo bolezen. A zdaj je slutila, kako se upirajo vanjo vse oči, komaj pričakujoče, kdaj bo prelomila zakon. Ona, ki je mati! Srce je imela mlado, žejno kapljice ljubezni. Za to mladost se je zbala, glava ji je zdrknila na prsi in tiho je zaplakala.

«Moj bog, ali ogrejem kdaj ta grob s svojo ljubeznijo?» Ta misel je tožila z njenimi vročimi solzami. Preletela je vse ljudi, ki bodo živeli z njo, a ni našla duše, ki bi jo tolažila in ji lajšala bolelost. Pričela se je bati zavoljo svoje mladosti in težke krvi, ki jo jo čutila krožiti v svojem srcu. Tam pod njim se je tisti hip vzbudilo nerojeno bitje.

«Prisegla sem!» je šepetala in neskončna materinska radost je razsvetlila tajne dvore v srcu. Skoro zbolelo jo je, da bo užila toliko sreče v tej hiši smrti, kjer se tako krčevito pehajo vsi zanje, pa jim ne osladi niti kapljica žejnih ustnic.

Njeno trepetajočo radost je preplašil stari Hostar, ki se je neslišno pojavil na vratih in zagodrnjal nad premišljuječo materjo. Ničesar ni rekel, a dovolj prozorno jo je opomnil, da pazi na njen korak. Čudna bojazen pred njim se je od noči tistih strašnih sanj vedno bolj večala. Prav v tem trenutku rajajoče materinske radosti jo je docela premagala.

Ponosno se je zravnila, se okrenila brez besede in odšla čez dvorišče. Od postelje prevzeta se je vsa spotila v globokem snegu, izza katerega se je nenadoma prikazala teta Zeba.

«Kvartajo in kvartajo, noben zlodej ne prime za delo.» Mariji se je zasmilila starka, ki je s težko lopato odmetavala sneg.

«Po krovca boš morala poslati. Nič ne pomaga. Na junčke teče. Seveda, prej se ni nihče spomnil. Iz Spodnjih Poljan smo ga jemali. Grahasta se dobro počuti.»

V Mariji se je utrnila sladka misel: «Edina duša, ki mi je ostala.» Vsa mladostna toplota oči je oblila starko.

Stopila je v zakajeno sobo. Mirno in dostojanstveno je prišla na mizi ležeče kvarte in jih zagnala v peč.

«O belem dněvu se pri Hostarjevih ne kvarta!» Vzela je še vino in ga izlila v sneg pred izbo. «Kradli ste in tega ne trpim.»

Molče so vstali, niti zagodrnjali niso.

«Sneg mora s streh in z dvorišča,» je zaukazala.

Na cesti je zagledala Andreja, kako jo opazuje.

«Andrej, kdaj pojdeš na Spodnje Poljane?»

«Danes se peljem v Štepanjo vas.»

«Prosila bi te, če mi spotoma naročiš krovca.» Obljubil je.

Prišla je v kuhinjo. Pregledala kositrno in bakreno posodo. «Ženske, glejte, da se boste zvečer lahko česale pred njo, taka mora biti.»

Prva dekla je pristopila.

«Mamka, kaj bi za južino?»

«Težko delo bo danes. Specite jetrnic in krvavic. Pristavi veliki lonec kisle repe, štefan vina jim daj na mizo!»

Proti poldnevju je prišla Aza. «Marija, kako je z njim?» je vprašala.

«Dobro, Azička, zdaj je ves mil.» Kajti svoje bolesi ni razodevala niti sestri.

«Dela bo čez glavo. Andreja sem prosila, da mi pripelje zvečer krovca, streha zija, on pa ima sam opravke tam doli.»

Komaj so bile besede izrečene, se je Aza tako hitro poslovila, da se je celo Mariji zazdelo čudno. Razmišljati ni hotela. Popoldne je sedla k Roku in pričela plesti avbico za svojo tiho radost.

Aza je trepetala v svoji sobi. Venomer je ponavljala: «Mimo njega pojdem in...» Na ta 'in' se ni hotel izobličiti odgovor, le slika je vstajala za sliko, nema in usodna.

Vrata so se tatinsko odprla in skoro po prstih je vstopil Matija. V zadregi, kaj bi povedal, je pričel hoditi po sobi. Aza mu ni mogla pogledati v oči, tako jo je razburil njegov prihod.

«Si bila pri Mariji?» je vprašal previdno.

«Sem.»

Slutila je, da meri drugam, da pa je do vprašanja še daleč in nevede mu je sama pomagala.

«Očka, česa želiš?»

«Hm? Ti, kaj pa bi Jergelčev rad? Že ves dan sedi spodaj.» Ostro so jo motrile njegove oči.

Zardela je. Preveč se je bila zapletla v premišljevanje o svoji nocojšnji nameri, da bi mogla mirno odgovarjati.

«Kaj vem?»

«No, saj nisem ničesar rekel. Popoldne sem premišljal, da bi ne bil napačen človek, če bi ti bil všeč.» Težko mu je ležalo na duši in dolgo je rabil, da je izrekel.

«Očka, kaj pa mislite?» Jezno se je zavrtela po sobi.

«Ne jezi se, Azička, tebe ne bom nikoli silil.» Zapustil je sobo.

(Dalje prih.)

naplejših, svet petrovih "ostankov", če ne naplejših"

Li-Tai-Pe – Pavel Karlin / *Jesenski dan*

(Na severnem mestnem stolpu)

Drhteča zarja mesto že zlati
in pota boža. Rožno zrak žari...

Tam preko reke, modre ko nebo,
kot mavrice se prožni mosti pno.

Že pomaranče v dimu se suše,
v jesenskih barvah listi rumene.

Kdo danes bi na vrhu stolpa stal
in v mislih nanjo z vetri šepetal?

(Iz cikla vzhodnih prevodov «Krizantemine vaze»)

Dr. Ivan Prijatelj

Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladoslovenskega» pokreta

(Nadaljevanje)

Ko se na tak način v skupnem hrvaško-slovenskem «Jugu» ni hotela razviti prava živahnost, zlasti pa ni mogla udeležiti slovenska iniciativnost, se je spomnil na lanskem prvem shodu slovenske akademske mladine v Ljubljani izvoljeni «odbor za osnovo društva slovenske omladine», čigar najagilnejši član je bil ravno Levec, svoje prevzete naloge in je izdal posebej na dunajsko slovensko akademsko dijaštvo po Levcu stiliziran, z dnem 5. maja 1869. datiran oklic, naslovljen: «Dragi rojaci i tovariši!» V tem oklicu so med drugim stale besede: «Ako hočemo zadostovati svoji veliki odgovornosti, moramo si misli izčistiti, moramo se združevati, moramo si postaviti program ter iz vseh svojih moči delati i živeti po njem. To potrebo je živo čutil tudi lanski študentski zbor v Ljubljani ter je soglasno sklenil, osnovati društvo, ki bi obsegalo vso slovensko omladino. Ker pa se po § 33. društ. postave od 15. novembra 1867. tako društvo, kakor bi bila 'slovenska omladina' v zmislu študentskega zbora, ne more osnovati, zato je svetuje 'odbor za osnovo društva slovenske omladine': Naj se po vseh mestih, kjer prebivajo mladi Slovenci, osnujejo čisto slovenska društva slovenske omladine ter naj se skliče vsako leto študentski tabor v Ljubljano, kjer bi se omladina pogovarjala o svojem programu in o družih važnih vprašanjih.⁷³ Oziraje se torej na ta sklep 'osnovalnega odbora' vprašajo zdolej podpisani vse na Dunaju živeče slovenske študente: Ali ste zadovoljni s tem, da se na Dunaju zravnendruštva 'Juga' in v prijateljski zvezi z njim za čisto slovenske zadeve osnuje čisto slovensko društvo ali ne?»⁷⁴ Kot iniciatorji so ta poziv podpisali: Levec, Šuklje,

⁷³ S tem Levčevim predlogom se je še enkrat poizkušala popolna kopija vzorca «Ujedinjene Omladine Srpske»!

⁷⁴ Prim. Vencajz, o. c. str. 48. — Levčev koncept in original tega poziva v mestnem arhivu ljubljanskem.

*~ Alojzina
narodna*
Lavtar in Artelj. — Ko je tem iniciatorjem s svojimi podpisi pritrjevalno odgovorilo še 41 slovenskih dijakov dunajskih, je nastopil na podlagi tega s podpisi izpolnjenega poziva Fran Levec na seji «Juga» dne 9. maja 1869. z obširnimi utemeljevalnim govorom.

V tem svojem govoru je Levec, oprt na rezultate prvega študentskega shoda v Ljubljani z dne 14. avgusta 1868., o katerem je dejal, da ga je rodila «misel združevanja», izvajal, da slovenski omladini nedostaja enotnega programa, zbog česar ta omladina «še čisto nič ni delala za svoj narod», «ker pri najvažnejših vprašanjih, tičočih se naše domovine, še celo v principu ni jedina tako, da so imeli, postavim graški Slovenci, ob eni ter isti reči vse druge, da, skoro nasprotno misli nego dunajski». Glavni rezultat tega prvega ljubljanskega shoda je po Levčevem mnenju bil, «da se moramo večkrat shajati, spoznavati, podučevati, prepričevati, vsled česar se je sklenilo take vsakoletne shode ponavljati in jih organizirati potom centrale, namreč potom «politično-literarnega društva slovenske omladine». Da se to društvo osnuje, se je bil izvolil tudi odbor petih članov, Ta pa je prišel do spoznanja, da § 33. novega društvenega zakona zabranjuje nepolnoletnim ustanavljanje takih društev. Zato nasvetuje govornik sedaj «za čisto slovenske, djal bi, za lokalno slovenske zadeve» društvo v zmislu poziva, podpisanega po 45 slovenskih visokošolcih na Dunaju, ki ga daje društvenikom v vpogled. — Vprašali bodo Hrvatje in «morda tudi kateri izmed Slovencev»: Čemu Slovincem dijaško društvo poleg «Juga»? «Naj na to, gospoda, odgovorim nekoliko besed. Da je nam Slovincem posebne ga društva treba, je meni vsaj» — izvaja Levec dalje — «in kakor dobro vem, tudi ogromni večini mojih slovenskih tovarišev fait accompli... Mi Hrvatje in Slovenci imamo gotovo dosti, djal bi, skupnih zadev, katere nas tako rekoč v eno društvo silijo. In ravno zato nam je društvo «Jug» potreba postala. Razun tega, gospoda moja, je pa vendar tudi nekaj stvari, katerih ne gre pred «Jugom» obravnavati. Naj povem en sam izgled. Ko so se Hrvatje pogovarjali o osnovi hrvatske omladine, sklicali so same Hrvate skupaj,⁷⁵ in vsak jim mora pritrditi, da so prav storili, da te reči niso v Jugu postavili na debato. Ko smo mi Slovenci hoteli poslati slovenskim poslanecem nezaupnico, sklicali smo tudi posebni slovenski zbor a d h o c.

⁷⁵ Iz tega pasusa Levčevega govora se razvidi, da so se² Hrvatje že pred
3 Slovinci na Dunaju posvetovali o tem, da bi si ustanovili svojo lastno posebno
društvo «hrvaške omladine» — očitno tudi po vzorcu «Ujedinjene Omladine
Srpske».

In, gospoda, ko bi hoteli vse reči pretresavati, ki nas bolé, naših bratov pa ne, morali bi pač še veliko taci h zborov ad hoc sklicavati. Taki ad hoc zbori imajo pa zmiraj nekaj nerodnega in nerednega... vse se dela v neki naglici — polovičarsko!... Pa še nekaj moram omeniti. Pri nas na Slovenskem, gospoda moja, ste v politiki kakor v literaturi in posebno v literaturi dve stranki, stranka svo**bodomiseln**a i s**vobodi nasprotna**, napredovalna i farška. Du**najski Slovenci** pak so bili zmirom neka a v a n t g a r d a slovenske liberalne stranke. Sicer mi na politiko napredovalne slovenske stranke nimamo veliko upljiva, pa vendar daje njenim vodjem, kakor so poštenjaki dr. Vošnjak, dr. Srnec, dr. Lavrič i drugim, veliko srčnost, ako zamorejo reči, da vsa intelligentna slovenska omladina je za njimi. Toliko več upljiva imamo pa na literaturo. Da, lahko rečem, kajti naša literarna historija mi je priča, da najboljša naša belletristična dela preteklih desetih let so se na Dunaj ro dila. Levstik in Stritar, Erjavec i Tušek, Mencinger i Pajek, Jesenko i Jurčič, vsi so na Dunaji ali začeli pisati, ali deloma še pišejo. Vsako leto smo imeli Slo**v**ēn**c**i še slovensko literarno društvo, samo leto s g a n i m a m o. Tako pa ne sme, ne more dalje biti. Koliko moči je tukaj raztresenih, te se morajo koncentrirati, posebno zdaj, ko slišim od jako zanesljive strani, da se bo na Dunaji osnoval velik lepoznavski slovenski list. Ena poglavitnih idej slōvenske omladine pa je tudi: izdajati almanah e i brošure. To idejo uresničiti se mi pa zdi v J u g u čisto nemogoče, zanjo je treba s p e c i f i č n o slovenskega društva.» Naposled prihaja Levec k zadnjemu razlogu, izgovarjaje besedo, o kateri pravi, da je «v privatnih krogih že vsem znana skrivnost», on da to besedo samo prvi v društvu javno izreka, «sicer težko, pa gotovo iz najboljšega namena». «J u g, gospoda moja, je sicer lepa m i s e l, a društvo J u g tako, kakoršno je, je — lepa f r a z a... Po Jugu bi se morali Hrvatje i Slovenci spoznavati i jediniti. Tega pa ni drugače mogoče, kakor da se veliko govori i predava o hrvaških i slovenskih zadevah, političnih strankah, osebah, literarnih delih in zavodih — z e n o besedo: o h r v a š k e m i s l o v e n s k e m n a r o d u. Toda, gospoda moja, jaz sem že celih 15 mesecev član društva J u g a in če se vprašam, ali za tega voljo kaj bolje poznam hrvaški narod i njegove zadeve, odkrito moram reči, da n e. Kar mi je o njem znano, sem zvedel iz časopisov ali pa od prijateljev v krčmi i kavarni, v J u g u pa nič. K o j v začetku se je neki m o r b u s l o q u a x vgnjezdil v društvo, govorilo se je veliko, veliko,

veliko. Pa o čem? Pričkali smo se o tem, kdo bode predsednik, kdo njegov namestnik, kdo tajnik, kdo blagajnik, ali bomo volili archivarja. Danes smo skovali nekaj novih paragrafov k statutom, jutri smo videli, da so odveč. Kregali smo se cele ure o kakem predmetu in potem, ko smo post tot discrimina rerum predlog sprejeli, spoznali smo, da ga nimamo pravice sprejeti, zato ker ne vemo, ali smo „skupština“ ali „sastanak“. Zdaj pa so prišli pismo uki, vrgli pravila na mizo ter gledali §§. kakor krava nova vrata, jih brali i premetavali ter nazadnje sami ne vedeli, ali so krop ali voda. Tedaj po 15mesečnem kreganji in prepiranji, pričkanji in pravdanji še pravil nimamo gotovih, določnih; potlej se pa človek za Jug navduši. Da bi bil pa kdo vstal ter djal: Nocoj bom govoril o slovenskih čitalnicah, o slovenskih taborjih, šolah, društvih, zavodih, strankah, ali da bi bil kdo dejal: Nocoj bom govoril o jugoslavenski akademiji, o hrvaškem vseučilišču, o hrvaških taborjih, literaturi i kulturi — tega, gospoda, sem jaz in z menoj marsikdo drugi zastonj pričakoval. Gospoda moja, društvo Sava je živelo samo dva meseca, pa v teh dveh mesecih se je v Savi čitalo več znanstvenih, lepoznavskih i zabavnih spisov kakor v Jugu v 15! — Gospoda moja, to je nekaj vzrokov, zakaj se mi Slovenci za Jug ne moremo navdušiti, zakaj si želimo svojega društva. S tem pak, da mi ustanovimo svoje društvo, mi ne izstopimo iz Juga. Mi se shajamo vsaki mesec dvakrat, pa potem tudi še kakor dozdej redno hodimo v Jug ter ostanemo prej kakor slej njegovi prijatelji.»⁷⁶

Levec spočetka ni nameraval tozadevno staviti v «Jugu» nikaškega predloga, a ga je končno vendar stavil v tem zmislu, da Slovenci s pritrditvijo «Juga» osnujejo svoje «politično-literarno društvo», a ostanejo kljub temu še dalje «s hrvaškimi študenti zjedinjeni v društvu Jugu», ki naj «kakor dosedaj zastopa i reprezentuje slovenske študente proti drugim slovanskim društvom na Dunaju». Ko so o tem predmetu govorili s slovenske strani še Šuklje in Bertold, s hrvaške Zahar, Posilović in Mrazović⁷⁷, je bil Levčev predlog sprejet z večino glasov (po Levčevi opazki na konceptu njegovega govora).

«Jug» se je potem v letnem semestru 1868./69. še parkrat sestal, zadnjič dne 8. julija 1869. in nato — zaspal. Na prvem sestanku dunajskega hrvaškega dijaštva v novem šolskem letu 1869./70. dne 27. novembra 1869. so Hrvatje na predlog Mrazovića zopet obnovili svoj stari samohrvaški «Velebit».

⁷⁶ Koncept govora v Levčevi zapuščini v mestnem arhivu ljubljanskem.

⁷⁷ Zapisnik «Juga» in «Velebita» v arhivu ljubljanskega «Jadrana».

Kakor se torej razvidi iz navedenega zanimivega Levčevega govora, so se slovenski visokošolci na Dunaju odločili ustanoviti svoje posebno slovensko akademsko društvo zategadelj, da iz njega intenzivneje in iniciativneje posežejo v slovensko literaturo ter politiko in pa zato, ker skupno društvo «Jug» ni izpolnjevalo svoje glavne naloge: vzajemnega spoznavanja kulturnih odnošajev med Slovenci in Hrvati.

Takoj nato so se dunajski slovenski dijaki polotili organizacije svojega posebnega akademskega društva. Društvena pravila jim je sestavil Levec, v nemščino jih je v svrhu predložitve oblastvom prevedel Šuklje. Novo društvo je bilo spočetka zamišljeno še jako po vzorcu «Ujedinjene Omladine Srpske» — že v naslovu. Prvi Levčev osnutek statuten nosi namreč naslov: «Pravila društva slovenske omladine». Ta naslov je popravljen in izpremenjen najprej v «Mladiko», katero ime se končno umakne naslovu: «Slovenija». Kot namen društva označuje prvi načrt pravil v § 1. naslednje: «Doseči med slovensko omladino (ali mlado Slovenijo) edinstvo v duhu svobode in omike ter tako po omladini širiti narodno zavest in napredek med slovenskim narodom», dočim § 2. tega prvega osnutka določa: «Doseči pak se ima ta namera s shodi in z razširjanjem društvenemu namenu primernih spisov». V redakciji, ki je končno obveljala, sta se te dve programski točki pravil «Slovenije» glasili takole:

«§ 1.) Namera društvu je: Napredek in omika njegovih članov v svobodomiselnem in narodnem politično-znanstvenem oziru.

§ 2.) Doseči pak se ima ta namera s tem: a) da se družabniki shajajo v zborih; b) da se pri zborih prepeva, govori in predava o stvareh političnega, znanstvenega in beletrističnega obsega; c) da se izdajajo in razširjajo društvenemu namenu primerni spisi.»

Glede rednih in izrednih članov so pravila «Slovenije» določala naslednje: «§ 3.) Družabniki so redni in izredni. a) Redni družabniki morejo biti slovenski slušatelji vseh dunajskih višjih učilišč in še deset let po dovršenih študijah. b) Izredni družabnik more biti vsak izobražen Slovenec.» — Z ozirom na članstvo se je torej «Slovenija», ki je hotela biti «društvo slovenske omladine» po vzgledu «Ujedinjene Omladine Srpske», že takoj pri rojstvu nekoliko razločevala od svoje vzornice. Dočim je bil pri srbski vsenarodni omladinski organizaciji lahko pravi član vsak Srb, se je «Slovenija» postavila bolj na akademsko dijaško stališče in je nedijakom (samo izobražencem!) odkazala zgolj izredno članstvo.

Sloven

Precèj v zmislu srbske organizacije pa je Levec v prvem osnutku pravil koncipiral zadnji paragraf 20., ki se je glasil: «Društvo stoluje v Ljubljani, vendar sme tudi po drugih krajih v zmislu teh pravil osnovati podružnice». Kolikor bolj se je v podrobnem razpravljanju o «pravilih» izkazovalo, da slovensko dijaštvo ne bo moglo ustanoviti vsenarodne omladinske organizacije, toliko bolj se je tudi ta točka izpreminjala. V drugem konceptu «pravil» se je kot sedež društva (že bolj samodijaškega) določal Dunaj, še vedno s pristavkom o možnih «podružnicah v drugih krajih».

III Tretji koncept, ne več pravil «društva slovenske omladine», ampak že pravil «akademskega društva Slovenije» je določal v § 21. kratko: «Društvo stoluje na Dunaju».⁷⁸ — Izmed ostalih točk društvenih statutow, kakor so naposled obveljali, ima posebno zanimivost še § 12., ki določa, da se odbor društva, obstoječ iz 12 odbornikov, deli v: a) literarni razdelek, katerega posebni nalog je presojati in pripravljati spise za tisk, in b) v gospodarski razdelek. Med posli, katere je Levec preodkazal odboru, je bil tudi ta, da odbor «ukreplje, katere knjige se izdajé ob društvenih stroških»; tajniku se je med ostalimi agendami predpisovala tudi ta, da «preskrbljava tisk knjig, katere društvo izdaja».

Podoba, ki nam torej ostane iz študija vseh teh treh načrtov «pravil», je naslednja: Spočetka sta Levec in Šuklje snovala širše «društvo slovenske omladine», ne sicer popolnoma konformno z organizacijo «Ujedinjene Omladine Srpske», vendar še toliko po njenem vzorcu, da so se imeli v društvo vsaj kot izredni člani sprejemati tudi nedijaki (a samo inteligenti). Tudi sedež v Ljubljani in institucija podružnic sta bila posneta po srbskem vzorcu. Pozneje pa so se v pravilih «Mladike» in končno v statutih «Slovenije» izoblikovali obrisi že docela akademskega društva s sedežem na Dunaju, a še vedno s precèj literarnim značajem, torej namenom, da to pokolenje s pomočjo društva energično poseže v slovensko literaturo.

Kot takšno se je akademsko društvo «Slovenija» tudi dejansko ustanovilo dne 26. maja l. 1869.⁷⁹ in začelo takoj živahno delovati. Na ustanovnem občnem zboru imenovanega dne je oddal predsednik pripravljalnega odbora, Levec, vodstvo društva novoizvoljenemu predsedniku Ullrichu in mu položil na srce

⁷⁸ Vsi trije Levčevi koncepti «pravil» s Šukljetovim nemškim prevodom prvega koncepta v Levčevi zapuščini v mestnem arhivu ljubljanskem.

⁷⁹ Vencajz, o. c. str. 49.

«blagor in napredek društva, kojemu geslo je: Vse za svobodo in narodnost!»⁸⁰ Že na tem ustanovnem občnem zboru se je pričelo v društvu tudi znanstveno delovanje s Šukljetovim predavanjem: «Kaj je socialno vprašanje in kako je nastalo?»⁸¹

Prvo vest o ustanovitvi «Slovenije» je med slovenskimi časniki prinesel «Slovenski narod» v dopisu «Iz Dunaja» izpod peresa tedanjega svojega stalnega dopisnika iz tega mesta, nekega H. G. Ta je v uvodu svojega dopisa posvetil par vrstic prejšnjemu skupnemu društvu «Jugu» ter nadaljeval: «To društvo obstaja še. Letos pak so prišli Slovenci do prepričanja, da jim je treba zraven vzajemnega «Juga» tudi še posebnega slovenskega društva. Zednilo se jih je torej nad 60 v društvo „Slovenijo“. Na svobodnem Dunaji, na viru cislajtanskega liberalizma pa vlada tega društva ni dovolila in njegovih pravil ni hotela potrditi, in sicer zato, ker je društvo po § 1. politično. Namen društva je omika in izobraževanje njegovih udov v politično-znanstvenem, narodnem in svobodnem miselnem oziru. Od Slovencev izbran prvosednik osnovalnega odbora [Levec] je šel namestnijskega svetovalca, ki ima referat o društvenih rečeh, interpelirat, pod katerimi pogoji bi se društvo dovolilo in pravila potrdila. Rekel je komisar, da dokler je društvo politično-znanstveno, se ne more dovoliti. Odbornik reče, da so pripravljeni to izpustiti. Ali gospod „svobodnjak“ hofraht je djal, da tudi v besedi „narodno“ — „svobodomiselnosti“ politika, da se torej to akademično društvo nikakor ne more potrditi (ker niso vsi udje polnoletni, kar je pri političnih društvih potrebno). Slovencev odbornik ga je na to vprašal: od kod prihaja dvojna mera, da je vlada potrdila več nemških in madjarskih študentovskih društev, ki imajo določno političen program?... Ali „quod licet Jovi, non licet bovi“... To je avstrijska svoboda... sicer pa moram reči,» zaključuje dopisnik, «da kar časa jaz Dunaj poznam, ni bilo še tako sploh vrlih, za domovino vnetih mladeničev slovenskih, kakor so zdaj.»⁸²

(Dalje prih.)

⁸⁰ Ibidem, str. 50.

⁸¹ Ibidem. — Na str. 129. svoje «Spomenice» Vencajz pomotoma pripisuje to predavanje Levcu. — Pripomnim, da je nekako ob istem času, ko je imel Šuklje v «Sloveniji» to predavanje in ko so se na Dunaju in na Češkem vršili socialistični in anarhistični nemiri — v Ljubljani se je v tem letu ustanovilo prvo delavsko društvo — pričel priobčevati v «Slovenskem narodu» (od dne 10. do 29. julija 1869, št. 80 do 88) Ferdo Kočevar svoj podlistek «Socijalno vprašanje», prvo daljšo razpravo o tem vprašanju v slovenski publicistiki.

⁸² «Slovenski narod» z dne 26. junija 1869., št. 74.

Alojzij Remec / Magda

Tragedija ubogega dekleta v dvanajstih scenah

(Konec)

Osma scena.

Na okrogli mizici v Magdinem kabinetu stoji in leži v neredu nekaj vitkih buteljk in dve čaši pod visoko električno svetiljko z rdečim senčnikom. Na divanu ob mizici spi PESNIK ves omoten od vina z nogami na vzglavju. Ima masko zvodnika iz prejšnje scene, le črna brada mu je zrasla in nosi dolge goste lase. Ob njegovih nogah, visoko na robu vzglavja, sedi MAGDA v lahki halji, kadi cigareto in bere drobno knjigo. Od časa do časa otrne cigareto, prime za čašo in pije.

PESNIK (se zbudi nenadoma, sede, nekaj mu ni prav, meni, da se mu je čevelj odvezal in ga začne zavezovati mrmraje):

Iz gline življenja sem zgnetel s smelo rokó,
o žena, v lepoto tvoje sveto telo...

MAGDA (se ozre po njem in ga prekine): Dobro jutro, dragi! Ali si se naspal?

PESNIK (obrne začuden obraz k njej in se vzravna): Čudo božje, gospodična! Od kdaj se midva tikava? In sploh...

MAGDA: Kdo si ti, ljubček, da mene vičeš?

PESNIK: Jaz sem poeta natus...

MAGDA: Čudno ime!

PESNIK: Tiste sorte kakor tvoje: Flora.

MAGDA: In kaj si?

PESNIK: Pesnik po milosti božji. Ali me ni izdala že prva beseda, ki sem jo izpregovoril s teboj?

MAGDA: Kako neki? Kakor mesečnik si kolovratil po ulici, se me oklenil in morala sem te vzeti s seboj. Prečudne besede si govoril, ki so od čaše do čaše drvele brezumneje iz tvojih ust. Dve uri sva pila. Potem si zaspal.

PESNIK: To je bilo bridko rojstvo pesmi. Zdaj živi. Poslušaj:

Iz gline življenja sem zgnetel s smelo rokó,
o žena, v lepoto tvoje sveto telo
in vate strmel, da kot Eva mi oživiš,
s smehljajem prvim preustvariš mi svet v paradiž.

Zaman... zaman... Tako bridke so tvoje oči,
tako mrtve, da v njih se ne solza ne smeh ne blešči,
le bol v njih trpi: Bila sem brezdušen ti kip,
bila melodija, bilá ti pesem za hip.

O, ljubil si samo moje bedno telo
z milijoni mož, ki me preklinjajo. —
Objemi me, tekmeč Bogú, naj se zdrobim,
da boš spoznal —: le devica in mati živim!

MAGDA (*ki je poslušala ves čas s sklonjeno glavo*): Ali si oženjen?

PESNIK (*skoraj žalostno*): Sem ...

MAGDA: Ali imaš otroke?

PESNIK: Imam jih. Dvoje deklet in fanta ...

MAGDA: In si prišel k meni? Čudna so tvoja pota, moj dragi pesnik!

PESNIK: Kaj ti veš, kaj je uboštvo, tesnoba razmer, otroci, pusta vsakdanjost! ... Žalosten sem bil, moja ljuba ... Le pomisli: od umazanih sten mojega stanovanja veje mraz, v kuhinji se je opoldne ognjišče komaj ogrelo, namesto večerje so šli otroci spat, moja žena, mučenica, vzdihuje bolna ob njih ... Sédel sem snoči v kuhinjo, da bi pisal, a me je zeblo in mi je svetiljka ugašala. Ali mi zameriš, da sem pobegnil na ulico in v krčmo? Dobil sem prijatelja, ga obral za zadnje groše in priklovrtil v tvojo ulico. Zahotelo se mi je razbrzdane ure, divjega smeha, podlosti, nesramnosti, objemov, da bi škripal z zobmi in pozabil na vse lepo in dobro ... Reci, ali mi zameriš?

MAGDA: Zamerim ti.

PESNIK: Zakaj?

MAGDA (*kruto*): Glej, jaz živim le za vesele, site moške, za take, ki imajo polno listnico in puste svoje skrbi in bridkosti z galošami in dežnikom zunaj pri vratarici. Ne maram žalostnih grešnikov in pesnikov najmanj.

PESNIK (*vstane in si naliže čašo, ki jo izpije v dušku*): Preklete, res sem norec, da se cmerim! Bodiva vesela, deklica! Sleci se! (*Stopi k Magdi in jo hoče objeti.*)

MAGDA (*odurno*): Pusti me! (*Se mu ubrani.*) Sedi in miruj! (*Mu pokaže divan.*)

PESNIK (*sede*): Pa mirujmo! (*Si zviža cigareto.*) Čudovito, da se ne morem spomniti, ali sem te že objel ali ne. (*Premolk. Si prižge cigareto in ko čaka zaman odgovora, vpraša vsakdanje.*) Ali si že dolgo tukaj?

MAGDA: Dolgo ... Štiri ali pet let.

PESNIK: Zakaj si šla sem?

MAGDA: Zavoljo moških ... Cela vrsta jih je bilo, tisoč, milijon, bi rekla. (*Ga pogleda od bliže.*) Vsi so bili taki kakor ti, s tvojim licem, s tvojim čelom, s tvojimi očmi, s tvojim

glasom in tvojo dušo... Prav za prav jih ni bilo milijon, ne tisoč, niti sto ne — en sam je bil, vsi drugi pa so drveli mimo mene kakor čreda rezgetajočih mezgov. Tistega enega pa še danes ljubim in iščem. Takšen je kakor ti in zato te še nisem vrgla skozi vrata, kajti prav za prav si že opravil...

PESNIK: Toda kako, kako se je vse to zgodilo! Ženska, najlepše bitje pod božjim solncem, se prodaja moškemu za denar! Kako je to mogoče, da solnce ne potemni, da se zemlja ne zruši vase, da noč ne zarjove do zvezd, ko si človeka, brat in sestra, sežeta v roke in skleneta najsramotonejšo kupčijo! O svet, o človek, o Bog!

MAGDA (*se zasmije z vso propalostjo izgubljene ženske*). Ne rezgeči! Saj si vendar tudi ti prišel zato k meni, da me kupiš za par uric! Drugi kupujejo samo moje telo, ti bi me pa rad ogoljufal še za dušo...

PESNIK: Ne, ne, Flora, čuj! Jaz nisem tak... Moja pesem o ženski se je morala roditi pri tebi.

MAGDA (*mrko*): Kaj hočeš s tem? Ali si tudi ti izmed tistih apostolov, ki hodijo krog nas, nas izprašujejo o naši zgodbi in nas hočejo izpreobrniti?

PESNIK: Lepo bi bilo, če bi te mogel rešiti. Še vzljubil bi te...

MAGDA: Ti pesnik si, trdiš, prijatelj, človek? In praviš, da bi me rad izpreobrnil? O, ti si le pijan kvantač in babjek! Fej! (*Zažene knjigo, ki jo je ves čas imela v roki, v kot.*) To knjigo si prinesel s seboj, da bi me izpreobrnil. Magda, tragedija ubogega dekleta, se blešči njen naslov. Vzela sem ti jo, ko si spal, in jo brala in spoznala, da bi me rad z njo izpokoril. (*Vstane.*) Ali misliš, da je knjiga več kakor življenje? Povrni mi mojih zlatih osemnajst let, daj mi nazaj mojo zaupno srce, postavi me zopet v tisto dekliško sobico, kjer mi je tebi enak odprl vrata semkaj! Potem me boš s svojo umetnostjo izpreobrnil. Ker me drugače nisi mogel dobiti, si to poizkusil in igraš obupanega pesnika, oznanjevalca pokore in izpreobrnjenja. V resnici si podlež, kvantač, morda tisti, ki mi je prvi dejal, da je ljubezen samo ljubezen. (*Hiti k obešalniku in sname pesnikov plašč in klobuk.*) In imaš ženo in otroke in bi rad še mene imel...

PESNIK (*kakor omotičen*). Ne kriči nad menoj! Saj niti ne vem, ali sem te sploh nocoj objel... (*Vzame denarnico iz žepa.*) Morda se bojiš, da ti ne bom plačal?

MAGDA (*kriči*): Ničesar nočem od tebe! Pojdi in kupi ženi in otrokom kruha, ne pa da hodiš k meni! (*Mu vrže v roke suknjo in klobuk.*)

PESNIK (*v zadregi*): Toda to ni mogoče... Jaz zahtevam, da se dogovoriva do konca!

MAGDA: Ta hip mi izgini! Preklet, če prideš še kdaj kupovat mojo dušo! Žena in otroci naj te kolnejo!

PESNIK *naglo odide*. MAGDA *zmeče buteljke z mize, za hip obstane, se ozre okrog, gre in poišče knjigo v kotu. Sede k mizici, lista po njej in nenadoma zajoče nad njo in nasloni ihteč glavo na roke, ki jih je prekrizala pred seboj. Tedaj vstopi PETER, gugaje se od pijanosti. Oblečen je v oguljen delavski plašč, ima kučmo in obstane ob vratih.*

MAGDA (*skrušena nad knjigo.*) Kdo je?

PETER: Jaz.

MAGDA: Kaj hočeš?

PETER: Ženske... Prvič v življenju...

MAGDA: Pojdi k drugi! Jaz nočem nikogar več!

PETER: Moraš. Plačam.

MAGDA (*se vzravna, divje*): Nočem, ali ne razumeš? (*Se dvigne.*) Tam so vrata!

PETER: Ne grem. Kamor me je zaneslo, pri tisti ostanem!

MAGDA (*stopi odločno k njemu, mu pogleda v lice in ostrmi*): Moj Bog, ti si, Peter?

PETER (*je ne spozna*): Tako mi je ime, dá... Pijan sem, vidiš, deklica moja, in bi rad... no, saj veš, spal... spal...

MAGDA (*se nagne k njemu*): Ali imaš nož?

PETER (*bedasto*): Nož? ... Ne... Kaj bi z njim?

MAGDA: Nocoj bi se ti nastavila, da bi me zabodel.

PETER: Zabodel? ... Saj mi nisi nič hudega storila!

MAGDA: Ali si pozabil name in me ne poznaš več?

PETER (*strmi vanjo*): Poznam? ... Odkod neki? (*Z dobrohotnostjo pijanca.*) Sicer si lepa, samo črna si pod očmi... Tukajle, dve črti... Pravijo, da se barvate, tvoje vrste ženske... Oči so potem lepše, bolj zapeljive... (*Kakor bi se izkušal s težavo nečesa domisliti.*) Toda vendar... vendar sem te že moral videti nekoč... Dolgo je že od tedaj... Čakaj, spomnil se bom...

MAGDA (*se zgrudi k njegovim nogam*): Magda sem, tvoja Magda...

PETER (*jo boža po laseh in govori v presledkih*): Res, Magda... Če bi ne bil pijan, bi te bil morda spoznal. Vidiš, v vinu mi

je prišlo na misel: pojdi k ženskam! Nikoli še nisem bil, pa sem vstopil in so mi pokazali k tebi... Vstani, deklica moja, in ne kleči pred menoj, pijancem! Lepa si, zapeljiva, ničesar ti ne bom storil... Saj bi bila moja žena, da ni življenje nanese drugače.

MAGDA (*vstane in gre k mizici*): Jutro se dela... (*Ugasne svetiljko.*) Ostani pri meni, Peter, in mi boš pripovedoval o vseh teh dolgih letih, kar se nisva srečala...

PETER: Pijan sem, vidiš, in ne bom govoril... Samo spal bi rad. Zdi se mi, da bi te v snu poslušal in bil srečen, da slišim tvoj glas...

MAGDA (*gre k njemu in ga prime za roko*): Pojdi z menoj! (*Ga vede na desno.*)

PETER (*gre brez volje z njo*): Spati, da, ne misliti, ne vedeti ničesar, samo spati... spati do smrti...

Deveta scena.

V sprejemni in ordinacijski sobi velike bolnišnice sedi ob mizi s spisi, knjigami, preiskovalnimi aparati itd. v belem zdravniškem plašču ZDRAVNIK v maski pesnika iz prejšnje scene. Lase ima kratko prstrižene, brado negovano, vsa njegova zunanost kaže solidnega človeka. Kadi predpoldansko cigaro in se pogovarja s PETROM, ki stoji ponižen in plah in dokaj starejši nego v prejšnji sceni v oguljenem delavskem plašču s klobukom v roki pred njim.

ZDRAVNIK (*položi modro delavsko knjižico, ki jo je pravkar prelistoval, na kup spisov*): Vaša delavska knjižica je v redu. Le to se mi zdi čudno, da ste bili tako nestalni v svojih službah in niste nikjer dolgo vzdržali.

PETER: Življenje je težko, gospod doktor. Ne morem najti miru, zato me žene iz kraja v kraj... Je že tako...

ZDRAVNIK: Pijete menda tudi radi. Vaš nos vas izdaja.

PETER (*molči*).

ZDRAVNIK: Ali nisem uganil, da večkrat pogledate v kozarček?

PETER: Nikoli ne preveč, gospod doktor. Naše življenje je težko... Ne bi imel veselega trenutka, če bi včasih ne pil.

ZDRAVNIK: Čujte, dragi moj, ali se midva nisva že nekje videla? Tako znani se mi zdite, da sva se morala že kdaj v življenju srečati. Dolgo mora že biti od tedaj...

PETER: Ne vem se spominjati.

ZDRAVNIK (*vzame zopet Petrovo knjižico v roke in lista v njej*): Ali ste oženjeni, vdovec, ali samec?

PETER: Če bi imel ženo in otroke, se mi zdi, bi mi bilo laže na svetu in bi ne pil. Popolnoma sam sem, gospod doktor.

ZDRAVNIK (*naglo zapre knjižico*): Res se pozna. Jaz sem bil medicinec na koncu svojih študij, ko sva se spoznala. Z nekim dekletom ste hodili, sobarica je bila ali kaj, prav čeden otročiček...

PETER (*presenečen*): Tisti študent ste vi? (*Strmi v zdravnika.*)

ZDRAVNIK (*domače*): Seveda sem... Vraga, ali se niste poročili s tistim dekletom? Saj je bila vaša nevesta in ste jo imeli radi, Magdo, ali kako ji je že bilo ime...

PETER: Rad sem jo imel v resnici, a nisva postala mož in žena.

ZDRAVNIK: Ali še živi? Kje je sedaj?

PETER (*mračno*): Ne vem, gospod... Svet je velik, ljudi mnogo, izgubila se je...

ZDRAVNIK: Skoraj sva se sprla tedaj zavoľo nje. Kako je človek neumen, ko je mlad! (*Po kratkem premolku.*) No, dá, sedaj sva se pogovorila. Sprejeti ste. V bolnišnici boste opravljali mizarska dela, kak oder, kako klop, mize na vrtu boste popravljali. In za naše mrtvece, ki nimajo svojcev, da bi jim preskrbeli pogreb, boste delali krste. Drugi teden pridem jaz k mrličem in boste imeli največ dela pri meni. Samo piti mi ne boste smeli preveč, sicer pa bova kot stara znanca dobro izhajala. Pojdite v delavnico doli v kleti, sluga vam bo že vse pokazal. Pa zbogom! (*Mu seže preko mize v roko.*)

PETER (*se pokloni*): Zbogom, gospod doktor, in hvala lepa! (*Odide na desno.*)

ZDRAVNIK (*pritisne na gumb električnega zvonca na mizi, da zazvoni, nekje na levi se odpro vrata. Čez par hipov zakliče na levo*): Sestra! Na novo sprejete najprej!

MAGDA (*pride od leve v bolniški obleki zadnjega razreda in obstane pred mizo*).

ZDRAVNIK (*lista po papirjih*). Ime?

MAGDA: Magdalena Slavec.

ZDRAVNIK (*je staknil njen sprejemni listek, dvigne glavo in pogleda Magdo. Govori domače, ironično, pokroviteljsko, poučujoče in vzvišeno*): Torej, slavček! Kaj je prav za prav s teboj? Si preveč žvrgolel ali kaj, da grlo ni v redu? Sedi semkaj, da pogledamo! (*Potegne okrogel stol k sebi in vzame preiskovalno ogledalo v roke.*)

MAGDA (*sede pred zdravnika, plašno*): To je morda od kajenja, gospod doktor.

ZDRAVNIK: Bomo videli, slavljuček. Pokaži, kje boli!

MAGDA: Saj me ne boli... Zdravnik me je poslal semkaj, sama bi niti ne bila vedela...

ZDRAVNIK (*pogleda Magdi v grlo, jo natančno preišče in se nato hladno odmakne*): Slavček, tega ni tobak kriv. To je popolnoma druga pesmica. Vstani! (*Odloži instrument, se obrne k mizi in lista po papirjih.*)

MAGDA (*stopi na prejšnje mesto*).

ZDRAVNIK (*nejevoljno*): Kri si si zastрупila v svoji obrti. Grda bolezen, ptičica moja!

MAGDA: Moj Bog, saj ni mogoče!

ZDRAVNIK: Ni mogoče! Saj boš vendar vedela, kako je, hudiča! Spočetka se tajite in skrivate, okužujete moškega za moškim, potem še trdite, da ni mogoče! Po vragu ste, ženske tvoje sorte!

MAGDA: Jaz nisem kriva, gospod doktor.

ZDRAVNIK: Kdo drugi pa kakor ti sama? Ali sem te morda jaz, nedolžno deklico, poslal med vlačugice?

MAGDA: Moški so krivi, oni so me okužili... Najprej so mi ubili dušo, potem še telo... Moj Bog, zakaj sem bila rojena! V vodo bom skočila, da bo vsega konec... (*Zaihti.*)

ZDRAVNIK (*piše*): No, no, le jokati ne! Poznam te vrste solze... Prepozno kesanje, moja ljuba... Za veseljem mora priti tudi žalost... To bi bila morala pomisliti, preden si rekla poštenemu življenju adijo! (*Vstane.*)

MAGDA: Kaj bo z menoj, gospod doktor! Povejte mi po pravici!

ZDRAVNIK: Kaj bo? Nič... Zdravili te bomo. Lahko dočakaš devetdeset let in te še ne bo konec... Lahko bo pa tudi drugače!... (*Na levo.*) Sestra, na četrti oddelek! Naprej!

MAGDA (*odide tiho s sklonjeno glavo na levo*).

Deseta scena.

V mrzli zimski noči sveti mesec na most preko široke reke sredi mesta. Vse je v snegu, ki kopni, pod mostom šume in grgrajo narastle vode v noč in daljo za kamenito ograjo, iz katere se boči nad vodo galerija. Na njej gori na visokem stebru svetiljka. Z galerije vodijo stopnice nevidno navzdol proti vodi. MAGDA, zavita v veliko ruto, ki jo je potegnila čez glavo, se stiska k stebru. Ko začuje stopinje, stopi za korak naprej, pogleda oprezno na desno, se naglo umakne in gre po stopnicah navzdol, da se skrije.

PETER (*pride počasi od desne, se ozira na vse strani in stopa proti levi po hodniku ob ograji in mrmra*): Beži, vse beži. Čas, življenje, voda, vse beži... In Magde ni... Bog ve, ali ji je bilo predobro pri meni, ali preslabo, da me je tudi ona zapustila? ... Ali čaka na moške za vogali, ali sedi v beznici in pije, ali kleči na stopnicah pred cerkvijo in moli... (*Izgine na levo.*)

MAGDA (*se zopet oprezno pokaže, pogleda za Petrom in se stisne k steburu*).

ZDRAVNIK (*pride od desne v zimski suknji, na glavi ima cilindar, kožuhovinast ovratnik si je zavihal nad ušesa. Obe roki tišči v žepu in kadi cigaro. Vrača se domov s kakega svečanostnega večera*).

MAGDA (*ko pride zdravnik mimo, stopi plaho naprej in ga nagovori*): Gospod!

ZDRAVNIK (*presenečeno in osorno*): Hvala lepa!

MAGDA (*ga prime za rokav in ustavi*): Gošpod, samo besedico!

ZDRAVNIK: Nimam časa, ne veselja. Izgini! (*Hoče dalje.*)

MAGDA: Samo trenutek, gospod! (*Ga zadrži.*)

ZDRAVNIK: Jaz se ukvarjam samo z mrličmi. Za drugo pa si izberi kogar hočeš, samo mene ne!

MAGDA: Moram govoriti z vami. Saj vidim, niste hudoben človek. Bogat, lep, eleganten gospod ste! Prav za prav ti že lahko rečem ti! (*Se ga oklene pod pazduho.*) Zlati, ljubi srček moj, ali smem s teboj?

ZDRAVNIK: Ta je lepa: kar z menoj in ti in srček? Ali me poznaš?

MAGDA: Poznam te: zdravnik si, velik gospod, nedavno sva se videla v bolnišnici.

ZDRAVNIK: Zato me ne nagovarjaj! Zaprta boš, če te naznamim! (*Se je hoče otresti.*)

MAGDA (*se ne da odpraviti*): Nikogar se ne bojim... Ni je sile na zemlji, ki bi me nocoj odtrgala od tebe, moj preljubi... V veseli družbi si bil, vino si pil, zakaj bi se ne pozabaval še z menoj?

ZDRAVNIK (*ki uvidi, da se je s silo ne otrese, vrže smotko stran in govori domače*): Torej pokramljava za minuto! Kako si uganila, kje sem bil?

MAGDA: Za imenitno družbo si oblečen. Obraz ti je rdeč, po vinu dišiš. O, kako dolgo ga že nisem pokusila jaz! Ves si topel, moj dragi, tvojega plašča se drži še vonj gospoškega stanovanja. Tam so preproge, brušena zrcala, mehki

stoli, na mizicah se kadi čaj, v topel vzduh se vijejo kolo-
barčki dima dragih smotk in prijetno dišečih cigaret. Luster
gori, za špansko steno greje topla pečka, lepe, prijazne
gospe in gospodične se zabavajo v družinskem krogu s
prijatelji... Moj Bog, jaz sem zdajle čakala človeka, ki
prihaja iz take sreče, čakala sem ga v mrzli vlažni megli,
stoječa v snegu, tresoča se v mrzlem nočnem vetru...
Kako lepo je živeti v družini, v bogastvu!...

ZDRAVNIK: Verjamem. Toda za vse to je treba pošteno delati.
Tudi tebi bi ne bilo treba oprezovati tu na mostu, da
ujameš kakega moškega, če bi si hotela s poštenim delom
služiti kruh. Ali si že tako izprijena, da ne moreš nazaj?

MAGDA (*ironično*): Kako lepo znaš pridigati, ljubček moj! Daj,
da te poljubim za tvoje modre nauke! (*Ga hoče objeti.*)

ZGRAVNIK (*se ubrani*): Šale je sedaj konec! Lahko noč! (*Hoče
dalje.*)

MAGDA (*se ga oklene pod pazduho*): Ne, ne! Ne ganem se od
tebe. Spremila te bom...

ZDRAVNIK: Kaj hočeš še? (*Se domisli rešitve in izvleče denarnico.*)
Sicer, da bo konec te najine zabave — ná! (*Ponudi Magdi
bankovec.*)

MAGDA (*mračno*): Tudi z denarjem se ne odkupiš. Nočem ga!

ZDRAVNIK: Vzemi! Več je, kakor bi dobila deset večerov.

MAGDA: Od tebe ne bom vzela niti beliča!

ZDRAVNIK (*spravi bankovec in denarnico*): Hudiča, kaj me potem
zadržuješ in se obešaš name?

MAGDA: Tebe hočem imeti vsega z dušo in telesom.

ZDRAVNIK: Ženska, ali blazniš?

MAGDA: Moja pravica je to! (*Si odgrne ruto z glave daleč nazaj
in mu približa obraz skoraj k licu.*) Ali me poznaš?

ZDRAVNIK: V bolnici si bila kakor tisoč drugih.

MAGDA: Pomisli nazaj pet, osem, deset let! Ali nisi ti prvi
poljubljal te moje oči, ali me nisi imel prvi v naročju, ali
me nisi ti prvi objel?

ZDRAVNIK (*se zgrozi, ko jo spozna*): Ti si tista?

MAGDA: Tista sem, tvoja Magda, tvoje prvo dekle in ti moj
prvi fant! Vsa ta leta, odkar si me zavrgel, sem te iskala
in pričakovala. Nisem mogla pozabiti tvojih lepih študen-
tovskih oči, tvoj smeh je zvenel v vseh mojih sanjah, po
tvojih ustnahr so hrepeneli vsi moji poljubi...

ZDRAVNIK: Zato si se zavrgla in tisoči moških so te objemali.

MAGDA: A v vseh, ki sem jih ljubila, si bil edino ti. V vseh tisočih, ki so iztezali roke po meni, si bil samo ti! V njih vseh sem ljubila samo tebe. In nocoj sem te v resnici našla...

ZDRAVNIK: Za Boga, Magda, iztrezni se! To je bila mladostna neumnost! Pomagal ti bom in skrbel zate, če hočeš nazaj na pošteno pot. Samo ne zadržuj me, mudi se mi domov!

MAGDA: Jaz grem s teboj!

ZDRAVNIK: Jutri pridi k meni in bova vse uredila! Ali nimaš prenočišča? Dam ti svoje priporočilo za Magdalenin dom in te še nocoj sprejmejo.

MAGDA: Nikamor ne grem kakor s teboj!

ZDRAVNIK: Toda jaz sem oženjen, imam družino, otroke! Tudi moj stan...

MAGDA (*ga prekine*): Tam, kjer je tvoja žena, bi morala biti jaz, jaz biti mati tvojim otrokom! S teboj hočem! (*Se ga še tesneje oklene.*)

ZDRAVNIK (*s prisiljeno mirnim glasom*): Še enkrat ti pravim, to ne gre in ne gre! Če hočeš na pameten način, ti bom pomagal. Če ne — te ne poznam!

MAGDA (*vs a iz sebe*): Ne govori teh vsakdanjosti! Saj me ne moreš zatajiti! Ali ne poznaš Petra? Tudi on ve, kaj je bilo med nama. Idiva!

ZDRAVNIK (*se oprostí, besno*): Ali misliš, da se vaju bojim, tebe izgubljenke in njega pijanca? Nasilja ne trpim! Če takoj ne greš, pokličem policijo!

MAGDA (*ostrmi*): Torej me hočeš prisiliti, da bi te ne poznala, da bi se ti umikala in se te bala? Ne, moja pravica je to. Kakor senca pojdem za teboj in bom klicala po ulicah za tabo, da sem tvoja!

ZDRAVNIK: Ženska, ti si zblaznela! V norišnico pojdeš! (*Nastavi obe dlani ob usta in zakliče na levo*): Stražnik!

MAGDA: Ali nimaš duše, Pavel? (*Se umika proti ograji v ozadje.*)

ZDRAVNIK (*kliče na ves glas na levo*): Stražnik! ... Stražnik!

MAGDA (*ob ograji na galeriji*): Bog te kaznuj! Rajša grem v vodo! (*Steče po stopnicah nevidno navzdol.*)

ZDRAVNIK (*pohiti za njo na galerijo*): Stražnik! Pomoč!

PETER (*prihiti od leve*): Kaj je? (*Stopi tudi na galerijo.*) Vi ste, gospod doktor?

ZDRAVNIK: Neka blazna ženska se je ta hip vrgla v vodo. (*Se nagne čez ograjo in kaže s prstom*): Glejte, tam jo neso valovi!

PETER: Rešiti jo moramo! (*Steče po stopnicah navzdol.*)

ZDRAVNIK (*kliče za Petrom*): Pokličite čolnarja!

PETER (*kliče od spodaj*): Haló, čolnar! Čolnar! Nesreča! Odpnite čoln! (*Po premolku*): Na levo!

ZDRAVNIK (*stopi od ograje, vzame robec iz žepa in si briše potno čelo. Nato potegne rokavice iz žepa in si jih počasi natika*).

PETER (*od spodaj po dolgem premolku*): Čolnar, ob bregu pri luči! (*Čez par hipov pride zopet na galerijo in stopi k zdravniku*): Čolnar ji je blizu, morda jo reši! Hitiva, da ji pomoreva!

ZDRAVNIK (*s Petrom proti levi*): Ne utegnem, mudi se mi domov. Telefonirajte na rešilno postajo!

Enajsta scena.

Skozi visoko okno v ozadju sije mesec na vzglavje nizke bolniške postelje v samotno sobo v bolnici. Na postelji leži umirajoča MAGDA in ječi komaj slišno v nezavestnem trpljenju ginečega bitja. Z onemoglimi kretnjami shujšanih rok išče nekje opore, kakor bi se potapljala, in kliče pomoči v mrzličnih fantazijah.

MAGDA (*v presledkih*): Kam me nese ta črna voda tako naglo? Pomagajte, ljudje božji, tonem, tonem... Ne bežite tako divje od bregov, rešite me! Stojte, visoke luči na obrežjih, stojte, da vidim vsaj za hip vašo toplo, živo luč! Kaj ugašate v temo in mraz! Usmili se me, o Bog, grgrajoči vrtinci me vijejo... (*Umolknje.*)

PETER (*pride odnekod iz teme in se plaho bliža postelji*).

MAGDA (*vzklíkne*): Čoln! Daj mi roko, čolnar! Ah, z veslom si me udaril... Kako boli in peče!... Moja glava! (*Umolknje v ihtenju.*)

PETER: Sem so te skrili, ubožico, da bi te nihče več ne videl in ne slišal...! Umiraš in ni nikogar, da bi se nagnil k tebi in ti pomagal... (*Se zgrudi na kolena ob vzglavju in zagrebe obraz v odejo.*)

MAGDA: Vrtinci me vijejo globlje in globlje... Kdo si ti, ki gledaš s smehljajočim se obrazom v moje lice in nimaš usmiljenega pogleda zame? Ali si ti, Pavel, moj ljubi? Zakaj se odteguješ, saj sem te vedno ljubila!... (*Se umiri.*)

PETER (*dvigne glavo in gladi Magdo po čelu*): Magda, moja Magda, ali me slišiš? Jaz sem pri tebi!

MAGDA (*se zbudi iz mrzlične omočice, s slabotnim glasom*): Kdo me kliče?

PETER: Jaz, tvoj Peter, klečim ob tebi! Skozi stene in zidove, skozi zaklenjena in zapahnjena vrata me je priklicalo to uro k tebi. Ali ti je hudo, Magda?

MAGDA (*se z glavo obrne k njemu*): Zdaj mi je dobro. Da le nisem sama v tej grozni samoti! Vse me je že zapustilo...

PETER: Sama sva, dà... Še usmiljenka na hodniku je zaspala in me ni videla, ko sem šel mimo... Magda, sedaj mi povej: Ali naj ga ubijem? Kakor sveto izporočilo mi bo, kar ukažeš. Še to uro ga poiščem in zabodem!

MAGDA: Ne, ne, Peter! Naj živi! Pozdravi ga in mu povej, da sem še to uro mislila nanj!...

PETER (*bolestno*): Oduščaš mu, Magda, a jaz mu ne morem...

MAGDA: Pozabi nanj, na svet, na ljudi! Ostani pri meni, dober si mi bil do konca. Odpusti mi, da sem te žalila! (*Pojemajoče*): Položi mi roko na čelo! Vidiš, zdaj mi je dobro... Zaspala bom... (*Odmor.*) Kam se ziblje najin čoln? Cvetje se blešči na valovih, daljna godba, rahla, sladka, naju spremlja in solnce, svetlo, zlato solnce...

PETER (*ji je položil roko na čelo in zagrebel obraz v odejo, da ne zaihti*).

Dvanajsta scena.

Iz hladnega, skoraj praznega prostora, ki ga razsvetljuje bela svetloba zimskega jutra, vodijo v ozadje stopnice navzgor v dvorano za seciranje. Na levi stoji miza z retortami, poizkusnimi cevkami in stekleničicami ter drugimi aparati, ob njej je stol, za njim železen stoječ obešalnik, na katerem visi bel zdravniški plašč. Ob stopnicah stoji še drugi stol.

ZDRAVNIK (*pride od desne, sleče suknjo in jo obesi s klobukom vred na obešalnik. Obleče beli plašč, gre k mizi, odpre miznico in nekaj išče. Očividno je slabe volje.*)

PETER (*pride gologlav po stopnicah in pozdravi*): Dobro jutro, gospod doktor!

ZDRAVNIK (*ne da bi odzdravil in pogledal Petra*): Ali je asistent že v dvorani?

PETER: Že. Tudi komisija je že prišla.

ZDRAVNIK (*pogleda Petra*): Čemu, vraga, delate tako slovesen obraz?

PETER: Že sinoči sem vam hotel povedati, gospod doktor. Vi sami ne veste...

ZDRAVNIK (*ga prekine*): Ničesar nočem slišati. Nemara ste zopet vso noč pili in se vas delirij prijemlje. Kje so moje rokavice iz gumija?

PETER: Ne vem. Sluga bi moral vedeti.

ZDRAVNIK: Kje je ta vražji človek?

PETER: Bolan je, zato ga danes ne bo.

ZDRAVNIK: Zato je vse v neredu, instrumenti, aparati, vse...

Kako naj človek potem dela!...

PETER: Sestra mi je naročila, naj jaz pospravim...

ZDRAVNIK: Secirski nož in pinceta nista oblič in sveder, moj dragi! Še mrlič bi ugovarjali, če bi jim mizarji to dvoje zamenjavali. (*Gre v ozadje proti stopnicam.*)

PETER: Gospod doktor, prosim vas...

ZDRAVNIK (*stopa že po stopnicah*): V delavnico idite, kamor spadate! Da vas več ne vidim v teh prostorih! (*Izstopi skozi vrata vrhu stopnic in zapre za sabo.*)

PETER (*sede na stol ob stopnicah, nasloni brado v dlani in se zamisli*): Še mrtvo te preganjajo, Magda... On se ne boji vzeti nož v roke, da bo paral tvoje ubogo mrtvo telo in te še poslednjič onečastil... Ali ne boš oživela in ga pahnila od sebe? Ali se ne boš maščevala še mrtva za vse, kar ti je hudega storil v življenju? Groza me je, Magda, da ves trepečem, kakor davi, ko sem ti krsto zbijal... In sem ti obljubil, da ti zrezljam zibelko za otroka!... (*Vstane in gre po stopnicah prisluškovat k vratom.*) Šum delajo, režejo... nekdo se smeje... (*Pomisli.*) Toda on morda niti ne ve, da je ona... Saj so ji obraz zakrili in ji odstrigli njene dolge zlate lase, da je ni spoznati... (*Prisluškuje.*) Vse tiho... Zdaj nekdo govori... On se smeje... Ne smem se smejati! (*Odpre vrata in zakriči v dvorano*): Pustite jo, Magda je! (*Omahne od vrat in gre počasi navzdol.*)

(*Iz dvorane se začuje šum in naglo beganje ljudi, ki vse križem govorijo nekaj sekund.*)

ZDRAVNIK (*govori na vratih vrhu stopnic*): Ničesar nimam, laboratorij je ves v neredu... Iskal bom... Hitite, gospod kolega, globoko sem se urezal... (*Pride ves zbežan doli po stopnicah in tišči z desnico za žile na zapestju levece.*)

PETER (*se umakne na levo*).

ZDRAVNIK (*ga ugleda, se ustavi in ga motri s stisnjenimi obrvmi*).

PETER (*vzdrži njegov pogled*).

ZDRAVNIK (*skozi zobe*): Strahopetnež! Streljal bi bil name in bi mi bila smrt lažja kakor groza, da me umori strup njenega mrtvega telesa...

Cvetko Golar / Čebelar Boštjan

Moj sosed je bil stari oče Boštjan,
že siv čebelar in nadložen,
v ulnjaku med panji s svetniki je spal
in bil kot čebele pobožen.

Na soncu je z njimi vse dni svatoval,
poslušal njih sladko je govorico,
ko mrle so, je po njih žaloval,
pozimi pil zlato medico.

Pogosto na vrtu se shajala sva,
o mladih in starih časih kramljala,
ko je na Osojah za mlinarja bil,
in so dekleta okrog vasovala.

S klobukom in krivci kot fant je prišla
Rožnikova Mina košata,
med mehovi je v mlinu ostala vso noč,
dokler ni potrkala zarja na vrata.

Vriskaje sta k materi šla na njen dom,
in že o šmarnih mašah se vzela —
«In bila bogata je —?» «Pa še kako!
Za nohtom je doto imela.»

In s stricem medvedom je pasel nekoč
o postu pred ulnjakom čebele —
«Pa ni si kajon dopovedati dal,
da niso še dolgo ne zrele.»

Vse kmečke svetnike je imel
po vrsti na panjih lepo narejene —
V puščicah in ranah njegov je patron,
in Job je na gnoju, zavržen od žene.

Dva angelca orjeta njivo v Doléh,
a Izidor moli v razori —
s panjičem gre kranjskih čebel sveti Gal
naprej proti Limbarski gori.

In s krono in žezlom na tronu sedi
rdeča in modra gorenjska Marija,
in Adam je z Evo ob jablani,
katere se črna kača ovija.

In kazal mi lepi je lovčev pogreb —
tam križ je lisica nosila,
svetili jeleni so žalostni,
in sluka je rožni venec molila.

O konjski je podkvi mi pravil povest,
ki vdolbena v prag je cerkveni,
o durih razsekanih hrastovih,
o deklici morski na steni.

Preroško je ptico Feno poznal,
ki se na Turškem je prikazala,
naslikano je na končnici imel,
in vojsko in kugo je oznanjevala.

In ko uganila sva to še in to
in v goste k čebelam stopila,
odkrhnil najlepši mi sat je medú,
bleščeč se ko sonce in svila.

A z leti se sklonil je oče Boštjan —
«Samó čebele drže me pokoncu,
še sanja o njih se mi vsako noč —»
Z očmi jih je božal in grel se na soncu.

In prišel je k njemu sveti Andrej —
o čast in slava mu bodi zapeta —
v poslednji je uri mu bil tolažnik
in spremil v nebesa ga sveta.

In legel na pare čebelic je kralj,
ko bila izpita kupa je grenka —
s prtom je praznjim pogrnjen bil,
ob njem je gorela voščenka.

Razpelo kot žezlo je držal v rokàh
in bil svečano je resen,
dišala je k njemu lipa z vasi,
zvonov ga pozdravljala pesen.

In sedla je drobna čebelica nanj,
v slovo ga na oko poljubila —
K mrliču se zgrudil sem poln bolečin,
in solza mi je curkoma lila.

Dr. A. Debeljak

Iz hispano-ameriške književnosti

(Ob stoletnici južnoameriške samostojnosti)

(Nadaljevanje)

Za konec nam je ostal prvak argentinskih lironeš, *Enrique Banchs*, ki sicer ne spada v prvotno skupino «modernistov», prekucuhov, ki so nastopili v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja in v prvem sedanjega, zavrgli staro retoriko kakor tudi vse otrple oblike in miselne ploskanice (klišee), pokoreč se angleškemu krasoslovcem, še bolj pa francoskim parnasovcem in simbolistom, ter ustvarili svobodno estetiko; nastopil je stoprav po prvi prenapetosti, razbrzdanosti ter objestnosti s trdno, individualistično smerjo, stremeč po kreolski umetnosti, obstoječi iz odkritosti, misli, kipenja, barvitosti, novosti, pa vendar kot dedič rodnih tal in mladih civilizacij, med katerimi je vzrastel. Banchs se s svojim slastnim «Sokolovim kraguljčkom» (*El cascabel del halcón*) edini sme postaviti ob stran izbornemu prozaiku *Rodríguezu Larreti*, avtorju «*Ramirove slave*» (*La gloria de Don Ramiro*). Spretni, gosposki stihotvorec tvori osupljivo nasprotje med svojimi starinskimi kastiljanskimi snovmi in pojočo svežino svojih kompozicij. Nadarjeni poet se vam zdi, kakor da je živel pred več ko dve sto leti, a njegove kitice so še mladeniško čile in sodobne. Njegov verz vonjá po srednjeveškem kastiljskem romanceru: *Romances caballerescos*, *Romances del Cid*, *Romances moriscos*. Staro vino v mladih ustih.

Evo vam veselega plesa, *La Carola*: velika veselica, gosli, tamburi, dvojice se vodijo za roke; toda pride nenaden preobrat.

¡Dios, qué fiesta tan hermosa!
A lo mejor de la fiesta
Nuestra señora la Muerte
Viene á meter su tristeza.

O, Bože, kako krasen praznik!
A ko je najlepša slavnost,
Pojavi Smrt, gospa se naša
in prinese svojo žalost.

Ta opomba, ki je pomotoma izostala iz 7. in 8. zvezka, bi morala stati na koncu str. 477.

Op. ured.

¹ O bajni «ptici prikazni» (*urutaú*) je napisal folklorist dr. Daniel Granada veliko razpravo, ki jo je pofrancozil A. Millien ter obelodanil v svoji «*Revue du Nivernais*» l. 1899. To je siva ponočnica velike glave in ogromnih oči, ki gnezdi po duplih in bolešno skovika. Tajinstveni ptič ima vse polno misterioznih moči, tako n. pr. da očuva dekletom devištvo nedotaknjeno itd.

Tres dogos negros la avanzan,
— El Miedo, el Dolor, el Lloro —
Palpita un haz de gusanos
En el fondo de sus ojos...

Troje črnih psov pred njó gre
— Strah, Bolest in Solze —
In na dnu oči globokih
Ji utripa črvov snopec...

Romance de la Sortija (o prstanu): kralja ni z lova deset let,
kosec najde njegov prstan in se hoče vtihotapiti na prestol, saj
zaročenka je spoznala pristni prstan,

En esto que estaban
Oyeron llamar
Con la aldaba de oro
Del palacio real.
Llega el rey, que antaño
Se fuera á cazar
Tras un ciervo blanco
Que vió en el pinar.

Ko baš pri tem bilá sta,
Začujeta pozov.
Tolkalce zlato bilo
Je na kraljev dvor.
Vstopi kralj, ki zdavna
Odrinil bil na lov
Je za jelenom belim
Skozi smrekov log.

Naslednjo krajšo Balado podam v celoti:

V krčmi je pri Zlati mački
Gledala vas deklè mrtvó;
V krčmi je pri Zlati mački
Z vencem na glavi ostalo samó.

Kaj mi, ovenčanka, daš za prigrizek?
(Veter otožno v dvorišču ječí!...)
Kaj mi, ovenčanka, daš za prigrizek,
Kaj mi daš, ako več ognja ni?

Hiša vsa je zapuščena:
Škrjanec le v starem grbu stoji;
Hiša vsa je zapuščena,
Ko deva dušico pusti.

Vina ne bodem ti srečnega dala,
Tudi mesa, gospod, ne dobiš;
Vina ne bodem ti srečnega dala,
Na ustnah si mojih žejo ugasiš.

Kraljev človek potrka na vrata;
Mrtva z vencem odpira mu, glej.
Kraljev mož, ki si trkal na vrata,
Bolje, da šel si ponoči naprej.

Z usten je njenih srkal vino,
Vinógradov Večnosti plod;
Z usten je njenih nasrebal se vina:
Kraljev mož ne odide svoj pot.

Tesno sta se za roke držala;
Mrtva pri peči ju videla vas;
Tesno sta se za roke držala,
Ko je škrjanec jel peti na glas.

Romance de la Ceguezuela (o slepi deklici) pripoveduje, da se
je kralju rodila slepa hčerka, kar praznovorni dvorjani tolmačijo
kot slaba znamenja:

Villas las más lindas
Cogerán los moros,
Y á los recientes
Comerán los lobos.

Mesta nam najzaljša
Poberó zamorci,
In jagnjeta nam mlada
Požeró volkovi.

Kralj pošlje po modrijarhe svoje dežele, da bi svetovali.

Ya son en su junta...
¡Cuántas barbas luengas!
La menor de todos
Dos codos midiera.

Že so mu na zboru...
Kakšne dolge brade!
Merila najmanjša
Med vsemi lakta dva je.

Starci zaman ugibljejo in opazujejo zvezde. Tedaj pa

Con cuchillos nuevos	Z novimi so noži
Una bruja matan.	Ubili čarovnico.
Al claro de luna.	V svetli mesečini
Miran sus entrañas.	Drob ji premotrijo.

Ko so dokaj dolgo pili rujno vino, jedli pujske, spali na svili, se končno nečesa spomnijo ter odgovoré:

«Vendrá una paloma	Prišla bo golobica
Más que el sol de blanca,	Bolj ko solnce bela,
Picará en sus ojos	Kljunila ji v óči,
Y tendrá miradas.»	Pa deklè izpregleda.

...Mladenka pa se umiva pri studencu in sliši, kako se v mestu poje o golobici:

Espera y espera	Pa čaka in čaka
Paloma de otoño	Golobke jesenje,
Que traiga en el pico	Da v kljunu prinese
La luz de sus ojos.	Luč za očke njene.

Romance de la preñadita (o mladi nosečnici) se pričenja z majskim jutrom: mladenko je srce bolelo, sedaj pa joče, a nič komur ničesar ne izda; vendar oljke in slavec vedó, zakaj toči solze. Nekoč peče kruh in sorodniki jo jamejo izpraševati, češ, naj pove po pravici:

Si la saya se te acorta	Ako krilo se ti krajša
Por delante y no detrás,	Le odpred in ne odzad,
Y de basca y de palores	in slabiš in obledevaš
Andas siempre ¿qué será?	vedno, kaj bo iz tegá?
— Hombres de nuestro linaje,	— Oj, možje družine naše,
Querré decir la verdad.	Vso resnico vam priznam.
He bebido el agua fría	Hladne vode sem napila
De la fuente del pinar...	Se v studencu kraj lesá...
¡Miren esta mentirosa	— Glejte no lažnico to si,
Cómo nos quiere engañar!	Kak pretvarjati se zna!
No será esta loba astuta	Ta ničvrednica pretkana
La que nos engañará.	Nas ne bo sleparila.
Te taremos las faldas	Ukrojimo ti otepike
Por vergonzoso lugar;	Za sramotno tvojo plat;
No más en todos tus días	Kruha našega več jedla
Comerás de nuestro pan.	Ti ne boš svoj živi dan.

In nesrečna «loba» (volkulja; hči zamorca in Indijanke) odide plakaje kot Aškerčeva Anka. In prišel je njen čas, da je porodila angela, «angel de Nuestro Señor». Pri tem pa je mati umrla in sinje perotnice so jo odnesle v nebo.

Prelepo se čita Trubadurjeva smrt (La Muerte del trovador). Bil je to pevec razglašene slave:

Al son de una mandolina	Ob zvoku nas je mandoline
Más suerte nos ha venido	Več sreče doletelo,
Que si los lirios del valle	Kot če bi lilije doline
Fueran oro florecido.	Bile zlató razcvetelo...

Balada del puñado de sol (o prgišču solnca) predstavlja tri sestre, katerih ena, preprosta po duši, smo vsi, ki se vdajamo iluzijam: hoče si nabrati jesenskega solnca v predpasnik, a ko naj bi doma pokazala materi svoj zlati zaklad, «ah, samo senco je našla v naročju, kajti noč se je bila povsodi razlila».

Romance de Ciego (o slepcu) pravi o smrti svetega moža Poncijana, ki se mu je pod nogo kamen izpreminjal v demante. Sardinija, slavno znana, čuva v svojih tleh njegove kosti...

«Sirventesio» (pesem ukornica) graja slabega prelata, ki daje Marijine dragulje vlačugam:

¡Cómo tu huelgas, pillo, metido entre putas!
No debías hacerlo, pues todas son satanas.

Kako veseljačiš, nepridiprav, sredi med lahkoživkami!
Tega ne bi smel delati, saj so vse vragulje...

Ves dan se šahaš in popivaš; blagega sina, ki si ga imel, si poslal na morje, da ne bo gledal tvojih zablod...

Čar neobične preproščine in privlačnosti ovija vse Banchsove ustvaritve, pa bodisi to Romance de Morería ali Romanca o nesrečno poročeni krasotici, najsi bo Trova (pesem) de Margarita de Navarra ali Balada de la Rosa, najsi bo Canción de la Ventana (Podoknica) ali Canción de la albada (Zornica), ko je škrjanček z lučjo porošen, najsi bo balada o deklici, ki so jo požrli volcje, ali pa naj govori paladin Durendalu svojemu vrlemu meču, ali pa naj čujemo o zlatolasi graščakinji, ki ne mara poljubiti kardinalu ametistovega prstana in hoteč uiti kazni, zbeži čez poljane, kjer

Usedla se je v senco, senco gostih smrek,
In tam ostala tisoč, oj tisoč Gospodnjih let,
In pela ji je volga, ptiček zlatoper.

Med doslej navedenimi imeni nahajam tudi nekaj dramatikov. Posebej pa naj se še omeni Enrique García Velloso, čigar pre-tresljiva trodejanka Caín obravnava bratomor v sodobni družbi, in Florencio Sánchez zaradi živahno izvedene Pritepenke (La Gringa).

Bolivija ima izrazito pesniško osebnost: R. Jaimes Freyre, ki v Tucumanu vodi leposloven list, ubira včasih anakreontske strune:

La vida es dulce y breve;
Vino y caricias bebe...

Življenje je lepo in kratko;
Ljubezen in vino pij sladko...
(Alma antigua.)

Zamikala ga je tudi «Castalia bárbara», s svojimi junaki in bajeslovnimi vilami, germanska in nordijska boštva kakor tudi «molčeči Bog, ki drži roké razpete». Njegov sonet črpa snov v srednjeveških samostanih, slikah, revolucijah. Pokrajinske sličice so jedrovite, nasičene. Posrečene onomatopoiije, n. pr. šušljanje šum in sap, s krvavimi kačami na nebu:

Selva obscura. Pasa el viento
Sollozando entre las hojas.
Incendian el firmamento
Sangrientas serpientes rojas.

(El Misionero.)

Vir njegovih navdihnjenj sega vse v današnjo dobo s himno na grobu Tolstega (Al borde de la tumba de Tolstoi), ki je bil «poslednji žarek galilejskega solnca».

Chile. Med sodobne pripovednike spada Joaquín Díaz Gárcez (Santiago, 1877), ki je pod psevdonimom Ángel Pino sodeloval pri časopisih El Chileno, El Mercurio in pri glavnih časnikih svoje domovine. Odlikuje se kot spreten pokrajinar, prim. Mrtvo mesto (Una ciudad muerta), kjer opisuje ruševine mesta Saint Pierre na Martiniki, podsutega ob znanem potresu. Nekoliko starši je Pedro Pablo Figueroa (Copiapó, 1857), ki ima v svoji slovestveni prtljagi Višnjevo mrzlico (Fiebre Azul), Vaške junake (Los héroes del pueblo) in Diccionario Biográfico de Chile. Baronica Wilsonova je dejala o njem: «Vedno je mlad, čvrst in moško vztrajen za delo; misli se mu dan na dan obnavljajo; spomin pa tak, da ni treba boljšega; lahko se trdi, da bodo njegova načela in njegove težnje v obilni meri obogatile zaklad chilenskega parnasa in časnikarstva, ki je bilo najpomembnejše torišče njegovemu razumu in ki mu je dolžan zahvalo za podstavek svoje slave.» Vzemimo nekaj drobtin iz njegovih «Homerov smeha»: «Ena ura solnca, pa blagoslavljaš ves dan,» je rekel Sully Prudhomme. Usmev luči razvedri še takó senčno dušo. Smeh dovtipa razprši turobo življenja kakor veselost jasnin, prostranstev in obzorij izbriše megló v prirodi.

Duša življenja biva vsepovsod, v bitjih, rastlinah, cvetkah, zraku, hrupu, v pesku morja in puščave, celo v skalah, kajti povsod so ljubavne kalí.

Veselje se je porodilo s svetlobo...

...Položivši v solnce tega ogromnega ognjenega metulja, ki krije s svojimi čudežnimi perotmi zvezde, dušo svoje brezbrežne moči, je dal Bog človeštvu ta divni čar svoje ljubezni...

Smeh je vonjivi med izbranih sadežev; z njegovo sladkostjo se blaži trpki pelin bolesti...

Da ni smeha, to se pravi vrednote, bi kruta vsakdanost pogoltnila človeka, uničila družabni mir in izpodkopala red na svetu...

...plemeniti smeh... se loči od ujedljive šale, ki rani kot bodalo, s krvavo iglo strupenega gada.

... Cervantes, Voltaire, Rabelais, Swift, Lesage, Quevedo, Larra so pretvorili duhoviti, pristrčni smeh, sina nadarjenosti in umetnosti, v orožje misli, drhteče, genljivo, da so označili dušno ubranost, družabno dobo v zgodovinskem trenutku, človeško prenapetost ali zločine kraljev in preprostih ljudi...

Federico Gana y Gana, roj. v Santiagu l. 1868., pripada skupini onih, ki nameravajo izrabljati domače šege in navade ter ustvarjati narodno umetnost. Eno njegovih del se naziva *Días de Campo* (Selski dnevi). — Guillermo Labarca Hubertson, njegov najozži rojak (roj. 1880.), avtor romana *Los Crepúsculos* (Somrak) in priredne zbirke *De la tierra* (O Zemlji), je priznal sledeči nazor: «V slednji zvezek sem spravil kosček kmečkega žitja, smatrajoč podeželsko življenje moje domačije kot neizčrpen in nepričakovan umetniški vir in povrh sodeč, da je narava edini vrelec umetnosti ter čuvstva.» Odtod slikovita kmetiška govorica, ki je tujcu maloumljiva, ker požira črke in zloge, n. pr. *Le i r é* (diré), *i ñ o r* (señor), *o n* Peisito (don), *ñ o* José (doño), *los ricos e b e n* irse p a Santiago (deben, para). — Soroden jima je Baldomero Lillo, ki pa rad opisuje delavske sloje, n. pr. *La Mina* (rudnik). — Eno leto starši od Gane je njegov drugi someščan Luis Orrego Luco, avtor številnih knjig kot *Pandereta* (ročni boben s kraguljci), *Páginas Americanas*, *Idilio Nuevo*. Ugledni kritik Marcial Cabrera Guerra je pisal o njem: «Njegove strani bodo z ljubeznijo čitali vsi oni, ki še nerazočarani pričenjajo boj za obstoj, noseč mnogo vere v svojem srcu, trpeč morda glad in hlad, a stopajoč pokonci, se zavedajo svojih sil, vidijo bodočnost, ki bo njihova, pridobivajo prostora, jemljejo svoj delež, pehajo s prestola nezmožne ter oslabele, izkoriščevalce skupnih dobrin, dedne kilavce, ki niso umeli delati časti svojemu prejšnjemu krepkemu rodu — in bodo vse to dosegli, saj v to večno premlajujočo falango prihajajo največji in najboljši, najjačji in najgorši.» Prav posrečen je portret Julije, ki sanja sicer krasne sanje o prihodnosti, a je skromna

resničnost ne tare preveč, mladenke, ki vam opredeli zakon takole: «Zakon obstoji v tem, da dobiš moža, ki naj stori vse, kar žena hoče.» Osvaldo Palominos C., tajnik liberalne stranke, je pod izmišljenim imenom Gastón pisal v obzornik Pluma y Láviz v Santiagu. «La Aurora» se je izrazila o njem: «To je lepa nada za demokratski liberalizem in kot pisec presega s svojo postavo vso novo mladino.» — Alejandro Parra Mege (roj. 1876.) je koncem prošlega stoletja obelodanil prve svoje pripovedi. Urejal je socialistični časopis Los Nuevos horizontes. Naslednjo kratko povest priobčim v celoti.

Škrlatna mošnja.

Neko mesečno noč mi je v gozdni jasi vilinska kraljica podarila bagren mošnjiček.

In rekla mi je:

«Za sleherni poljub ljubezni, ki ga dobiš od ženskih ustnic, bo padel v mošnjo dragulj neizmerne cene. Za vsako pristno solzo, ki jo potoče zate ženske oči, pade v mošnjo demant čudovite krasote.»

Odšel sem.

«Oh!» sem si mislil, «koliko vnetih in odkritih poljubov za moje drhteče ustne, ob hladnih pomladnih jutrih, pod zelenimi razcevelimi citronovci!»

Koliko ljubečih poljubov, v katerih se pusti duša, v mesečnih nočeh pod visokimi lipami!

O, koliko čistih in odkritosrčnih solz izvabi sramežljivost devicam, kadar jim ogenj prvih poljubov, blazni zamik prvih ljubkovanj ovijata venec iz belih limbarjev okrog razpaljenih čel.

Romal sem križem sveta, čez drn in strn, čez rob in glob, se vozil preko veletokov in morij. Na svojem daljnem potovanju me je zaneslo v odročne dežele, pod nebo, pokrito z večnimi oblaki, pa tudi pod večno modri obok.

Nekoč sem se ustavil. In, oj žalosti, v purpurnem mošnjičku, v magičnem mešičku, ki mi ga je poklonila kraljica belih žen, ni bilo niti enega bisera, niti enega demanta. «Nič ne dé!» sem kliknil. «Ako ženske varajo, imam pa jaz zase ljubico, angela, čigar blažena slika mi boža dušo, devico, ki je zame bela zvezda v noči mojih spominov.»

O veselja!

Na vrhu skale, ki štrli nad ravnino, me je ona pričakovala. In stekla mi je naproti, v lepih očeh so se ji iskriale solze radosti, in prižela me je drhte na svoje deviške prsi.

Aj, in potlej, v svatbeni spalnici, ko ji je v blaznem zamiku ljubkovanj ovijal beli venec črne lase, sem videl, kako so ji po licih, vročih od svetega deviškega sramú, tekle kristalne in pristne solze: solze lilije, ki bo izgubila svojo vonjavo, solze angela, ki bo izgubil perotnice.

Ob novem solncu sem, svest si svoje zmage in željan ovenčati z dragulji in demanti črne kodre svoji ljubljenki, odprl svojo popotno torbico.

V njej je bila škrlatna mošnja, čarovna mošnjica, ki mi jo je podarila kraljica rojenic na gozdnem lazcu ob mesečini.

Ej, gotovo je polna biserov in demantov...

Prijel sem jo z nasmehom...

Bila je prazna!

E. Rodríguez Mendoza je napisal knjige *Última Esperanza*, *Reminiscencias históricas*, *Vida Nueva* itd. ter bil sotrudnik smotram *La Ley* (zakon) in *La Tarde* (Popoldan) kakor tudi *buenosaireskem*u Narodu (*La Nación*). Sam o sebi pravi, da je kolektivist. Dobro se mu obnesó predmestne zgodbe n. pr. *Por el barro* (Po blatu). — Augusta Thomsona črtica *Quiromancia* je natisnjena v «Slovcu» 30. novembra 1921. v prevodu drja. Brežnika pod naslovom *Skrivnosti naših rok*, dne 22. septembra 1921. pa istotam *La Leyenda de un Crucifijo*, ki jo je napisal Carlos Varas M. iz Santiaga (roj. 1874). O tem avtorju «Dolorosa», ki je pisal v *La Ley* in *El Mercurio* pod priimkom *Cyrano de Bergerac*, pravi eden najodličnejših chilenskih ocenjevalcev: «Dolorosa vsebuje občudovanja vredne slike, slastno barvitost v podrobnosti in vzvišene poteze, ki razodevajo rahločuten umetniški temperament.»

B. Vicuña Subercaseaux (roj. 1876), sotrudnik pri *Merkuriju*, sicer pa zastopnik zavarovalne družbe, ima v dobrem precej del, n. pr. *Zozobras* (Vihre), *Precoces* (Prezrela deca), *Un país nuevo* (nova dežela). Posebno zanimiva so njegova *Pisma o Chiliju* (*Cartas sobre Chile*), kjer je živel osem let. Že ime Subercaseaux kaže, da je francoskega pokolenja, in nekje pravi: «Mi Francozi imamo tak patriotizem — dedovina iztočnih narodov — da brez pomisleka tuje v nič devljemo, hoteč povišati svoje; usodno rodoljubje, ki nas zanaša proti propadanju, kvareč nam pogled na bližnje in daljne stvari. Monsieur de Fontpertuis, monsieur Cordemoy, monsieur M. H. Coppin, naš diplomatski zastopnik Carlos Wiener, so proučevali gospodarski položaj teh dežel in inozemske vplive. Vsi so prišli do žalostnega sklepa, da so Nemci in Angleži pritiskali k tlom obrt in bogastvo našega plemena.

Ti pisci in potovalci enoglasno potrjujejo teorijo monsieurja Demolinsa.»

Razen teh so še pisali o Kolumbovem svetu: Laboulaye o sijaju tamkajšnje elegance, André Bellessort, prosluli balzaco-slovec, v «Tempsu» na splošno... Vicuña popravlja nekatere trditve svojih krvnih bratov.

«Že nekaj časa je španska Amerika na višku zadnje mode. Njeno prijateljsko zbliževanje s saksonsko Ameriko, njena rastoča obrtniška blaginja nam jo predočuje kot mogočno tek-mico v bližnji bodočnosti...» Ako so se potovalci zaničljivo izrazili o Novem svetu, grajali peruvansko politično zmedo, ime-novali bolivijsko politiko «vaudeville», pozabljajo, da so vse ondotne slabe stvari prišle iz Evrope po španskih galeotih 16. in 17. veka. Izmečki iberske dekadence so v imenu vere in prosvete po barbarsko porušili dobrosrčno, pesniško omiko mehikanskih in peruvanskih Indijancev. Vobče pa se ve o Kolumbovi zemlji pri nas toliko kot tedaj, ko je kraljica Izabela Katoliška prodajala svoje drage kamene.

(Dalje prih.)

Vladimir Levstik

Rdeči Volk in Minehaha

Indijanska povest

(Nadaljevanje)

Veliki medicinar je končal svoj govor z rezko trpkobo. Ob zadnjih besedah je zaustavil korak in zmagovestno po-meril emancipiranko, češ: ali sem te, ali te nisem? Učinek je bil popoln, baš kakor bi jo s tomahavkom po glavi. Capra litteraria je prebledela, poskrlatela, skrila obraz v dlani in za-civilila od groze.

«Moj Bog,» je zamrmrala, umikaje oči pred njegovim ostrim pogledom, «kdo pa govori o moji hčeri? Milka je moja hči, gospod... moja hči, a najin razgovor je bil vendarle samo raz-govor...»

«Tudi moja primera je samo primera,» je izjavil okrutnež, «in Bog ne daj, da bi se uresničila. Ne morete me grajati, ker si v duhu predstavljam, kaj bi bilo, ako bi vas usoda pograbila za vaše nazore — pardon, za nazore monsieurja Lydiauda! — in bi ne-koliko preizkusila njihovo uporabnost.»

«Ne, ne!» je sigala Zagodovka, «nikarite, to je strašno... Samo hudobnež si more misliti takoj najhujše!»

«Najhujše?» je zategnil filolog. «Nu prav, naj bo najhujše. Nesreča je v tem, da mlada dekleta, kadar se hočejo izživeti pred zakonom — saj tako ste rekli, jelite? — ne smatrajo tega za najhujše. Kako, vraga, ko je baš v tem bistvo izživetja! Življenje, draga gospa, pozna tu samo en obrazec in strelja od pamtiveka v isti cilj; vse ostalo so prazne okoliščine, ki morda tehtajo kaj v romanu, v resničnosti pa bore malo ali še rajši nič. In vaša hči, gospa Zagodovka, je v večnem jedru svoje nature prav takšno mlado dekle kakor vsa druga mlada dekleta. Če dovolite — moji profesorski pameti se zdi izključeno, da bi se mogla izživeti drugače, nego se izživljajo vse. A vi ne dopuščate niti možnosti, da bi krenila po zveličalni poti, ki jo priporoča René Lydiaud...»

Capra litteraria je strastno vzdrgotala z rameni.

«Moja profesorska pamet,» je nadaljeval veliki medicinar, «vidi tedaj samo dva izhoda. Ali priznate, da je monsieur Lydiaud prav za prav tudi po vašem mnenju osel, da mu ne rečem drugače, ali pa smatrate njegov nauk za veliko in važno pridobitev, ki jo priporočate vsem drugim mladenkam in jo prepovedujete edino svojemu lastnemu otroku. Smem li vprašati, kaj vas nagiblje k tej neusmiljeni omejitvi — neusmiljeni, da, zakaj stvar je vendarle prijetna, bi dejal? Ali veste, da me spominjate tistih naših komunistov in svobodomislecev, ki strogo gledajo na to, da jim hodi deca k maši in jih uspava vsak večer s predpisanim rožnim vencem?»

Uštel se je. Njegovo neusmiljeno zmagovalstvo je razjarilo v spremljevalki prirojeno žensko kljubovalnost.

«O, le ne radujte se prezgodaj!» je vzrojila. «Niste me še porazili, ne in ne! Vaši zofizmi so me osupili, to priznam; ne morem se vas ubraniti z enakim orožjem. Me uboge ženske smo v svojem stotisočletnem robovanju pač nekoliko zaostale s temi spretnostmi besede in duha, dočim ste se vi trinogi svobodno razvijali in kovali naše verige. Vse naše slabosti so vaše delo, ne izvzemši niti mojih lastnih predsodkov! In René Lydiaud ima prav — tako je, da! — samo me smo prešibke in preboječe, da bi sledile resnici do kraja. Svoboda, ki se nam odpira, je preogromna in nas navdaja z vrtoglavo pogled z velike višine. A Lydiaud je vzlic temu velik prerok in blizu je čas, ko bomo zmožne živeti po njegovi besedi.»

«Nu bogme, saj menda ni baš težko,» je začel profesor; «treba je samo doslednosti... kakor v vsaki idejni borbi...» Žolč mu je prekipeval in prav gotovo bi zinil še kako veliko hudobijo,

da ga ni zmotil preplah in vrišč, ki ga je zdajci zagnala bojovita vernica monsieurja Lydiauda.

«Moj otrok!» je kriknila in zvila roke nad glavo, «Milka, dete moje! Rešite jo, pomagajte!»

IV.

Kaj se je zgodilo? Strahota! Brhka Milka je od samega razposajenega bingljanja z golimi nožicami nevedoma pridrsala na rob svoje kamene ploče in mahoma izgubila oporo. Z očmi, še uprtimi v Lojza, ki je pravkar vihtel orjaškega lososa, to je, dokaj obilno mreno, je vrgla rjave komolce kvišku, zacvilila kakor iz uma in zdrknila naravnost v misisipske valove, pri čemer je pokazala gledalcem mimo kolen še pedenj dekliško slokih bedres. Požrešni Misisipi je pljusnil na vse strani, indijanski rod je udaril v grohot in tuljenje in capra litteraria se je z glasnim javkanjem zapodila proti kraju nesreče. Veliki medicinar je bil edini, ki je hladnokrvno ostal na svojem mestu: bil je sam, vsaj za trenutek sam. Globoko sopeč je izvlekel cigareto in kresilo, ne da bi odvrnil oči od pozorišča; obšlo ga je, kakor da mora zdaj-zdaj uzreti Bog zna kaj zanimivega in pomembnega.

Strah gospe Zagodove je bil prenačljjen. Rdeči Volk, ki je stal v tistem trenutku nedaleč od Milkine ploče, je brž izpustil lososa in priskočil za časa, da je prestregel razposajenko okrog pasu. Ujela se je na noge in vsa nezgoda je ostala ob tem, da ji je šinila srdita pena misisipskih valov dokaj brezobzirno pod kratko krilce.

Marijanica, Ciril in Tonče, vajeni takih in še veliko hujših nesreč, so kar zarajali od veselja. Črni Mustang je divje ploskal z rokami in skakal po tolmunu kakor obseden.

«Bleda skvô se utaplja!» je rjul na vse grlo. «Poglejte, Irokezi in Delavari! Daj, Rdeči Volk, namoči jo v globinah misisipskih...»

Toda v indijanskem srcu Rdečega Volka se je tisti mah oglašilo neznano čuvstvo. Pogled na Minehaho, ki je omahovala v vodi tik pred njim ter vreščala in otepala z rokami, ne vedoč, kako bi se rešila iz tega smešnega položaja, ga je zasklel v oči. In osokolil se je drzni rdečkožec in je zagrabil blede skvô z eno roko pod pazduho, z drugo pod koleno ter jo je odnesel na kopno.

Oko velikega medicinika je pazno zasledovalo vsak njegov gib. Videlo je električni krč, ki je izpreletel Lojzu rjave roke ob dotiku gole dekliške kože; videlo je meglo, ki mu je zastrla višnjeve oči, in temno rdečico, ki mu je udarila v lice; videlo je,

kako oprezno jo je postavil na breg in kako počasi so se razklenile njegove lakti, kakor da so priraščene k tem poluženskim udom, prikovane k njim s silo nenadno vzbujenega magnetizma...

«Rešena!» je vpila capra litteraria, teatralno stiskaje osramočeno Minehaha na svoje prsi. «Kako lahko bi utonila! Hvala vam, Lojz, velika hvala... Nu, vidiš,» se je spomnila zdajci, «to so posledice divjaškega vedenja! Ali ti nisem pridigala: ti, kot boljše dekle iz fine uradniške hiše...»

Dobri nauki so se usipali kakor slap. Toda mladina je brzo pozabila razburjenje, bleda skvô se je malone ponosno zavrtila v zmočenem krilu in Črni Mustang je rezgetaje zdirjal po gozdni stezi, vabeč Irokeze in Delavare za seboj. Večerne sence so legale na šumo in prerijo; glad se je oglašal, vrhovski zvon je pel izza brda in vsa ribiška karavana je kakor zgovorjena krenila domov.

Gospa Zagodova je začela s profesorjem nov razgovor, to pot o kulturnem pomenu poljubljanja rok. Filolog jo je raztreseno poslušal, opazujoč Lojza, ki na povratku ni dirjal z Indijanci, marveč je ostal zadaj in tiho stopal ob ujčevi levici. Deček se je zdel ves izpremenjen. Njegove ustnice so se molče premikale, kakor da spi in sanja, in pravkar še tako bistre oči so mu izgubljeno tonile v gozdni mrak, po katerem se je razlival nocoj tako čudno zvonki smeh Minehaha in iz katerega je — zdaj v teku, zdaj korakoma — skrivnostno utripalo vabljenje njene pojave v svetli dekliški obleki.

Veliki medicinar je jedva pazil na prazni brbot spremljevalke. Rahla, povsem neprofesorska otožnost se ga je pollašala ob misli, da je tam doli pod brvjo vpričo njega ovenel košček nedolžne deške prešernosti in strahoma osul detinsko cvetje v prepad koprnenj, ki bodo poslej do konca gnala svoje rdeče valove proti neusmiljeni meji večno istih trudnih in razočaranih bregov.

Ali je bila Minehaha vredna tega? Ali je vobče kje kaka bleda skvô, ki bi njena sladkost poplačala gorje, da se čil Irokez odvrne od lososov, bivolov in sivih medvedov, od lule miru in od bojne sekire in zavrže vse to za njen kačji smehlaj?

Profesor je prel svojo misel dalje. «Kmalu bomo videli, kdo ima prav: monsieur Lydiaud ali veliki medicinar,» je hudomušno zamrmral sam pri sebi.

«Naši moški ne poznajo pravega viteštva,» je začul z enim ušesom glas caprae litterariae. «Ah, da bi mogla biti vsaj en dan francoska markiza...»

Mrzla zona ga je oblila.

«Nu, Rdeči Volk, kako?» se je obrnil k Lojzu. «Zakaj pobešaš glavo?»

Indijanec je nekaj zajeceljal in obmolknil. Veliki medicinar mu je v skelečem usmiljenju položil roko na kuštravo temo, kakor da naj ta dotik ukroti vrtince, ki so pretresali dečku zbegano dušo in pravkar zoreče telo...

V.

Deževalo je dva dni zaporedoma in veselim ribiškimi in bojnim pohodom v deželo misisipsko so sledile mrke in puste ure na veličanega ždenja v vigvamu, kjer se je igrava počitniška fantazija mladine venomer spotikala ob sovražni treznosti odraslih ljudi. Oče Urnik in njegova družica sta bila vzlic žuljavi počrnelosti svojih rok vendarle zakrknjena belokožca. Niti besedice nisi mogel ziniti po indijansko, ne da bi te ohladil moder nauk, suhoparna graja ali kmetiško zarobljen posmeh. V neprestanem polmraku deževja in pustem curljanju vode, ki je lila zunaj z žlebov, se je zdelo Irokezom in Delavarom vse to še posebno sovražno in moreče. In šele zdaj se je videlo, kako tesan je veliki dom na Vrhovem za toliko ljudi; drug je malone sovražil drugega, ker mu je bil vsak trenutek pred nosom. Rdeči Volk in Črni Mustang sta v tej razdraženosti nekajkrat izkopala bojno sekiro, in ko sta se spravila pod skedenj, da bi tamkaj pušila lulo miru, jima je napovedal vojno oče Urnik, ki si je pri tisti priliki z besedo in dejanjem zaslužil naslov Divjega Medveda.

Sam veliki medicinar je zehal. Sosedščina Zagodovih ga je motila v njegovi sobici, da se ni mogel naslajati s čarom svetih knjig. Zelenka z «ognjeno vodo», katero je zaplenil Divjemu Medvedu, mu je presedla; v vaško krčmo je bilo predaleč, ne glede na to, da je vanjo zahajal kaplan, ki je vedno pihal, renčal in politikoval. In spodaj, v Urnikovi družinski izbi, je bilo tesno...

Časih so vendarle posedeli okrog starinske črvive mize. Tudi capra litteraria je prihajala k njim, «da bi pazila na svoja poredneža», v resnici pa zato, da bi grenila profesorju življenje. A veliki medicinar je zdaj junaško prenašal njeno modrost: poslušal jo je baš toliko, da je mogel iz vljudnosti ziniti kako besedo, z ostalo pozornostjo pa je opazoval vedenje Rdečega Volka. Vsak trenutek je ujel kako malenkost, ki drugih ni presenetila in je bila vendar dovolj očitna in znamenita, da je potrdila njegovo domnevo.

Lojz je postajal čudno tih; zamišljal se je, strmел po več minut v prazne kote in odgovarjal na vsa vprašanja nekam zmedeno

in raztreseno, kakor da si ga zbudil iz najglobljega sna. Njegovo zdravo, pegasto lice se je pokrivalo z mrzlično bledico; zdelo se je podaljšano in upalo, oči so dobivale vlažen sijaj in črta ust je drevnela v skrivnostnem, koprnečem izrazu. Časih je govoril z Milko po tovariško kakor prejšnje dni, še večkrat pa se je ogibal dekleta s pogledom in besedo; le kadar je mislil, da ga ne vidi ne ona ne nihče, jo je kradoma objemal z lakomnim strmenjem svojih razširjenih zrenic, prav kakor da hoče vsrkati vso njeno brstečo pojavo. In katerikrat ga je profesor zagledal zunaj, na vetru in dežju, kako je obstal sredi koraka in utonil z očmi v nevidnem, magičnem prikazu, ki je kipel pred njim iz valujočih krp megle in iz brezkončnih, omamno šumečih strun curlajoče mokrote...

Hčerka gospe Zagodove se ni zdela, da bi opazala Lojzovo zmedo. Čim tišji je bil Rdeči Volk, tem glasneje se je smejala Minehaha; njen močni, nekoliko rezki glas je polnil dom na Vrhovem z odmevi vseh možnih zvokov, od hihitanja »grlice v šumi» pa do razgrajanja vznemirjene pegatke. Baš ta hrupnost pa je dražila pažnjo velikega medicinika. Ne zaman! V Milkinih smehih in vikih je bilo za njegovo uho nekaj izzivajočega, v njenih kretanjah in skokih nekakšno razkazovanje, v načinu, kako je govorila s profesorjevim nečakom, se je razodevala nezavedna težnja mučiti ga in pasti Bog zna kakšno prezrelo žensko ničemurnost nad muko, ki se je izražala v krču njegovih ustnic, in nad rdečico, ki mu je buhala do senc...

Drugo popoldne, ko je stala vsa družina z Zagodovimi vred na hišnem pragu in ugibala, kakšno bo jutri vreme, je filolog zasačil nem, a značilen dogodek. Milka se je umaknila do stopnic, ki so vodile iz veže na vrh, ter se naslonila z golim komolcem na leseno ograjo. Lojz se je od zadaj kradoma splazil k nji; z očmi žarečimi od brezumne odločnosti, je približal usta in jih prižel na dekletovo laket v tako vročem poljubu, da je skrivni opazovalec kar zastrmel. Minehaha se je zdrznila in nekaj trenutkov ni umaknila roke; zdelo se je, da ji ta občutek prija. Njeno oko je oprežno zbežalo po navzočih. Nihče ni videl, nihče ju ni opazoval. Tedajci je mahoma zardela, nasmehnila se, ošinila dečka z motnim pogledom svojih rjavih zrenic in ga prav tako skrivaj prijela za roko, hoteč jo menda ponesti k ustom, da mu vrne poljub. Obraz Rdečega Volka je ves zasijal od bedaste deške sreče; obotavljal se je, a roke ni odtegnil — da bi jo bil! Zakaj tisti mah, ko je Minehaha privlekla njegovo rjavo desnico do sebe, je bliskoma pokazala drobne zobe ter jih okrutno zasadila vanjo. Smešno in bolešno je bilo videti izpremembo Lojzovega obličja. Pobleдел

je in zazijal, zardel od sramu nad svojo neumnostjo, toda iz njegovih ust ga ni bilo glasu; nato je zdajci okamenel in z mrkim izrazom držal roko štiri, pet sekund, vse dokler jo je grizla. Ko je odnehala, je stopil mirno na prag, prekrižal roke za hrbtom in rekel s čudnim poudarkom, kakor da odgovarja vremenskemu modrovanju odraslih:

«In bo v e n d a r še lepo vreme!...»

Po prstih mu je tekla kri... Profesor je osupnil nad tem obvladanjem samega sebe in nad trmasto voljo, ki je zvenela iz dečkovega glasu; toliko da ga ni občudoval.

«Urnik je, kaj hočemo!» se je pohvalil na tihem.

Minehahine oči pa so visele na Rdečem Volku z brezizrazno napetostjo, ki je lastna pogledu lepih mačk...

Profesor je še tisti večer opazil, da postaja Lojzov pogled na Milko drugačen. Nič več se ni skrival, da bi medlel za njo iz mračnih koticov, v senci ujčevih ali očetovih pleč; drzno, malone odkrito se je oziral nanjo preko mize in v njegovem svetlem očesu je vselej blisnila ostra, jeklena luč.

Ko ga je popala v veži za roko, je zasadila zobe v njegov deški ponos. Nežno koprnenje je umrlo pod tistim ugrizom, toda ostalo je nekaj drugega, še bolj perečega — in tistega nečesa se je veliki medicinar zbal.

Drugo jutro je sijalo na Vrhovem najlepše poletno solnce. Ščinkavci so žvrgoleli kakor obsedeni in prebivalci so se spravljali na delo, kakor da jih ne čakata trud in znoj, ampak svatba. Ko je planil profesor Urnik iz postelje, je bil dom že poln življenja. Capra litteraria je z mnogimi vkusnimi besedami in ničemurnim zavijanjem glasu opominjala Milko, naj se vede «fino in omikano, kakor pristoji dobro vzgojenemu dekletu iz boljše uradniške hiše». Filolog je še slišal, kako je zropotala Minehaha po stopnicah, kako je zarežgetal Črni Mustang nekje na dvorišču in kako se je moško odkliknil Rdeči Volk; nato se je jel napravljati. Kalni Misisipi je obetal dober ribji lov in izprehod po svežem, še mokrem bukovju se je zdel profesorju zapeljivejši od potovanja v Pariz.

Ko je stal pri oknu in gladil svoje obličje z ostro nabrušenim rezilom angleške britve, je začul spodaj, pod brajdo, zamolkli razgovor dveh indijanskih glasov. Nagnil se je in pogledal: bila sta Rdeči Volk in bleda skvô.

«Nu, daj, pokaži,» je prigovarjala Minehaha, trudeč se, da bi prišla Lojza za oklano roko. «Joj,» se je ustrašila, ko je videla rdeče obrobljene sledove svojih zob, «tako zelo te nisem hotela... Ne bodi hud name, Rdeči Volk!»

«Rdeči Volk je vaje hujših ran,» se je prezirljivo odrezal Lojz, «in niti na um mu ne hodi, da bi se jezil na Minehaho. Rdeči Volk je Rdeči Volk, Minehaha pa je neumna skvô, ki ne ve, kaj dela. Volk grize naravnost in se ne dobrika tistemu, kogar misli raztrgati, a Minehaha je mačka, ki se da najprej božati, potlej pa te zavratno popade za roko. Skvô naj ravna kakor drago. Kaznovana je s tem, da je skvô. Govoril sem.»

Vzlic junaški indijanščini je drhtela iz njegovih besed trpkoba. Premeril je Milko od glave do nog, obrnil ji hrbet in samosvestno odšel preko dvorišča, ne da bi se ozrl.

«Lojz,» je nehote vzkliknila Minehaha, «počakaj, Lojz! ...»

Toda Lojz je bil kakor gluha, in profesor je slišno položil britev na okno. Milka se je splasila in jadrno prhnila okrog vogala ...

Veliki medicinar je skrbljivo zmajal z glavo. Njegove življenske izkušnje so bile preveč mnogostranske, da ne bi videl, kako je vstajala nevihta izza obeh gora ... Še snoči v postelji je sklenil, da izpregovori z Rdečim Volkom pametno besedo; ko pa je zdaj premišljal, kaj naj mu reče in kako naj začne, se mu je zazdela ta namera kar moči smešna in neumna. Kako pa je odraščal on sam? Le bedak bi hotel zarotiti oblak, ki ga burja pripodi po avgustovem nebu; kdor je moder, bo rajši čul in pazil, da jame za časa gasiti, ako udari strela v slamnati krov! In tako si je iznova zabičil, da hoče oprežno nadzorovati Lojza in blede skvô, izpregovoriti pa šele v skrajni sili — že zato, ker ga je mikala indijanska romantika takega opazovanja.

Po kosilu se je odpravila gospa Zagodova v trg, ker je bila uverjena, da zdravnikovi nestrpnost čakajo njenega poseta. Milka se je s kislim obrazom pridružila materi, dočim je Mirko odkrito proglasil revolucijo ter izginil z Lojzom kdo ve kam. Ko je minila najhujša vročina, se je profesor oborožil s puško za ptice in krenil v bližnji gozd, da vidi, ali še ume pogoditi veverico na vrhu najvišje smreke.

«Pa glej, da jih prineseš polno malho!» mu je voščila svakinja, ki ni poznala lovskih vraž. Filolog je že zinil, da bi se obregnil; toda pogoltnil je nejevoljo in odšel. Sreča mu res ni bila mila. Zalezal ni niti najmanjšega kosmatega repka, in ko se je vrnil do majhne dolinice v senci košatih bukev, izza katerih je imel lep razgled na domači sadovnjak, je naveličano vrgel pihalnik od sebe, legel v gozdno travo in se brezmiselno zagledal tja v en dan.

Skozi prosojno listje grmovja na gozdnem parobku je igralo sonce. Vmes so bile tu in tam odprtine, večji in manjši presledki,

v katerih so se risali kosi sadovnjaka in deli poslopij na Vrhovem. Evo, tam je bil dom, tam severni konec hleva, tam pot, ki je držala v trg. Vlažna tla so se parila v popoldanskem solncu in prepajala zrak z aromatsko vonjavo svojih trav. Čivkanje ptičev, lajanje psov v oddaljeni vasi in cvrčanje žuželk na travniku in v goščavi se je zlivalo v milo, pokojno harmonijo. In capra litteraria je bila uro daleč od tod... Kolika sreča za velikega medicinika!

Sredi blaženega brezdelja je začul Lojza in Mirka, ki sta se bližala po obgozdni stezi. Prisluhnil je baš v trenutku, ko sta se ustavila petdeset korakov od njegovega skrivališča.

«Glej, Monika trese jabolka!» je viknil Črni Mustang. «To je izvrstno. Stopiva bliže, Rdeči Volk; najboljši del pristoji Irokezom in Delavarom.»

In res se je slišalo nekje v bližini šumenje vej in gosto padanje sadja; profesor je premaknil glavo in je zagledal dekle Moniko, brhko dvajsetletno plavko, ki je stala razkoračena v vejevju velike stare jablane sredi sadovnjaka. Zgodnja jabolka — filolog jih je pomnil še izza deških let — so se usipala okoli nje kakor debela zlata toča, svetlorjavi lasje so ji vihrali od majanja, ruta ji je zdrknila na tilnik in oble noge so se bliskale iz opletajočega krila.

«Po njih!» je vpil Mirko Zagoda, ki se je spustil z Lojzom v tek. A tri korake od skritega gledalca je zdajci ustavil tovariša. «Vidiš?» je šepnil s prihuljenim glasom, kažoč na Moniko. «Kake noge! Ta bi se prilegla, jeli?»

«Kako prilegla?» je nekam osuplo zategnil Rdeči Volk. «Komu?»

«Daj, daj, ne delaj se neumnega. Vsakomur! Ali mar ne veš, kako se priležejo ženske?»

Veliki medicinik je slišal njunega pogovora baš dovolj, da je ostrmel nad prezrelostjo izprijenega zelenca. Dečka sta med tem prav po indijansko prikrala do jablane. Lojz se je brez oklevanja sklonil in jel pobirati največja jabolka v svoj ogoljeni rjavi klobuk; zakaj Monikina meča je videl tolikrat blatna in umazana, da mu niti po Mirkovi opazki niso mogla razjariti domišljije. Ne tako Črni Mustang, ki se je hotel postaviti za vsako ceno.

«Vrlo, Monika!» je zaklical nepridiprav. «Jej, jej, kako si močna! Ali hočeš, da ti pomagam tresti?» In že se je vzel po lestvici ter stopil na prvo vejo, tako da je videl Moniko tik nad seboj. Oči so mu hotljivo prežale kvišku in blede nosnice so se mu širile v sitem vonju njene polti.

(Dalje prihodnjič.)

KNJIŽEVNA POROČILA

Milan Pugelj: *Zakonci*. Drugi natis. Ljubljana 1924. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Str. 150.

Deset kratkih zgodb in črtic, ki vsaka po svoje šegavo ilustrirajo gladka in hrapava življenska pota izbranih zakoncev. Pisatelj prikazuje bralcu, ki rad čita v zabavo in utegne v knjigi najti celo spačeno ali pa mestoma primerno orisano krivuljo lastnih družinskih razmer, izvestna, mikavno pripovedovana mešetarjenja zakonskih dvojic, ki so pod raznimi krinkami dika in ponos naše malo-meščanske družbe. Vse Pugljeve zakonske junake, uradnika Sevnikarja, geometra Pirnata, profesorja Zitnika, debelušnega in dobrovoljnega Praprotnika, ljubo-sumnega adjunkta, gledališkega tajnika Peterlina, upokojena sodna poduradnika Jerneja Fiča in Matijo Zoba, trgovca Valentina Zora, železniškega uradnika Metoda in vse druge lahko vsak dan srečaš na ulici, v kavarni ali kjer si boš. To so prave postave iz življenja. Ravno tako ženske, oziroma zakonske žene: ena stanuje pod teboj v parterju, druga nad teboj v drugem ali tretjem nadstropju. Imajo domača ali pa importirana krstna imena in se košatijo z dolgo-veznimi naslovi varanih, oziroma varajočih soprogov ... Veletrgovca, veleposestnika in upravnega svetnika gospa, višjega davčnega upravitelja v pokoju gospa, nadučitelja na osemrazredni meščanski šoli gospa in tako dalje. Tretjim osebam, ki kalé navidez mirno biološko sožitje takih nadebudnih dvojic, je usoda vselej čisto slučajno naprtla hvaležno vlogo odrešenika. Morajo pa biti (oziroma postati) seveda vnanje in notranje ravno kruto nasprotje obrazom in obratom enega dela zakonskega para.

Milan Pugelj pripoveduje udobno in zanimivo. Njegov jezik je prijeten, domač. V zbirki najdeš nekaj zelo sočnih metafor, več zgoščenih opisov in čednih prizorov, ki učinkujejo ravno zbog urnega in točnega sloga.

Osebe in postave izkleše pisatelj natančno, prijemljivo in zna v potankosti povsod podčrtavati zlasti komično plat svojih junakov, ne da bi zabredel pri tem v neverjetno karikiranje. Tudi se spretno izogiba obrablenim in dolgočasnim dvobojem, klavrnim pričkanjem pred sodišči in drugim podobnim zapletljajem, ki bi pripovedovanje po nepotrebnem zavlačevali, in ume zgodbo zavozlati ravno na pravem mestu. Dosti samosvoj v izbiranju snovi, zelo dober opazovalec, pa maupassantovski in čehovski v pripovedni tehniki bo pisatelj Pugelj ostal izrazita posebnost med našimi pripovedniki.

Prvo izdajo «Zakoncev» (izdala in založila «Omladina» 1916.) je pisatelj v ponatisu vsebinsko pustil nedotaknjeno. Stilistično in slovnično pa ima druga izdaja včasih posrečene, včasih pa skoro nepotrebne, celo nerodne podrobne popravke. Po Brezniku je Pugelj očala nadomestil z naočniki (pa ne povsod!), naenkrat z mahoma, hitro, hipoma, kar in naposled, naprej z dalje, vseeno z vendarle, trenutke s trenutki, odpadejo s preminejo, čakati na s čakati (z gen.), rečem s pravim, šetam se s šetam, rabiš s potrebuješ in tako dalje. Več daljših priredij je ločil v glavne stavke, ustavil nekaj plusquamperfektov in popravil nekaj dualov. Prejšnji ja je spremenil v da, špico v konec, ribal v drgnil, brez broje v nebroje, reštavracijo v restavracijo i. dr. Šlape so se prelevile sedaj v papuče, roženkravt v žeravec. Zakaj?

Pavel Karlin.

Bernhard Kellermann: *Predor*. Roman. Prevedel Fr. Kobal. (Konec.)

5.) Trdi so zlasti nastopni stavki: Predor je spričo prihranitve časa vsakemu trgovcu v dar primaknjeno leto dni njegovega življenja. — Katastrofa, otečvena

prizadevanja, velikanski meetingi, stavka — to so bili streli iz topa, ki so veljalskansko, po vsem zemeljskem oblu nastanjeno, strahot in senzacij željno vojsko čitalcev novin vzplaševali. — Dame, ki navadno zaspe, kadar kdo glasno čita dovršene pesnitve, so pri vseh teh, samo tistim, ki jim je bila tvarina dodobra znana, razumljivih posameznostih pošastno bdele. — Ko so predorovci (na postajah gledajoči izza pomičnih vrat železne zagraje), jekleni korenjaki, kateri so veliko oktobrsko katastrofo prebili, ne da bi se jim oko orosilo, videli, kako vihri mimo njih «old Mac», so od radosti jokali.

6.) Izmed jezikovnih napak, med katerimi pa utegne biti tudi nekaj tiskovnih, naj bodo omenjene: upiral (opiral) se je ob slonilo; z ustmi (usti); najpoželenjši (najbolj poželeni); terjal (zahteval) je največjo spoštljivost; izdeloval sk o z i pet let, popravljali so sk o z i veliko tednov, sk o z i dvajset štiri leta sta bila delala; če Lloyd to ni v mar — no p o t e m ne mara nič več imeti oprava z dedcem; potem pa se je d e j a l (verlegte er sich) na premostrivanje; ki je n a t e m, da izumre; mlada žena pa, sama n a t e m, da postane pianistka; prav k o je bila n a t e m, da zaspi; podlegel je (den Kürzeren gezogen); v toliko dozorele; nalik vlakna, nalik žolta opica («nalik» se veže z dativom, «liki» pa pač z nominativom); izprožila je; silila se je smehljati (pravilno: silila se je smehljati se, toda, ker je to preokorno, naj bi stalo: silila se je na nasmeh); znabiti (morebiti); preden n i odšel (preden je odšel); da n a r e d e prostor; tega pa ni storil n i t e d a j, č e...; kupičiti; ponesrečil je (ponesrečil se je); vsako malenkost iz življenja njene (svoje) mlade hčericice je zapisavala; ne storiva slično neumnost (slične neumnosti); preklinjani o d iznemoglih; k čemu si v Newyorku; t a k vzemi vendar; na Etheli naj bi bilo (von Ethel sollte es abhängen); majhni (mali) Lloyd. — Tvorbe, kakor: stric Tomov konjarček, S. Woolfovo ime, so prav tako zoprne kakor n. pr. Valentin Zarnikova ulica; stalo naj bi: konjarček strica Toma, ime S. Woolfa. V stavku: «sem potelefoniral Etheli Lloyd» mora dobiti ime Lloyd žensko končnico, torej: Etheli Lloydovi. Namesto: «Heraldov» izvestitelj naj stoji: izvestitelj «Heralda». Beseda «orjak» je madžarska, «pajčolan» madžarsko-italijanska; slovenski sta: velikan, tenčica. Šestorica predstavnikov je napačno rabljen samostalni, ker so vendar vsi ti predstavniki istega (moškega) spola. Vsi obrazi so bili usmerjeni, pogled je bil usmerjen — zakaj ne: obrnjeni, obrnjen? Beseda «učakovati» se čita jako pogostoma v pomenu: entgegensehen, erwarten; zakaj pa ne «čakati» ali «pričakovati»? Na enem kraju je ušla prelagatelju izpod peresa spaka «iz Wiena» (z Dunaja); Dunaj ostane Dunaj v kljub vsem bankam, ki so začele rabiti nemško ime; zakaj vsak jezik si kroji imena velikih svetovnih mest po svoje. — Kako naj ravnamo z besedami, ki imajo v angleščini in francoščini na koncu polglasni e, o tem se bo treba še zediniti; morda bi najbolj kazalo, v zavisnih sklonih ta e izpuščati. Vsekakor pa se čita čudno: pri Union-Exchangei; svojo officeo; v Maineu; gledal Blancheo. Namesto: «štiri dni je igral milijonarja» bi postavil jaz: «štiri dni se je šel milijonarja» in namesto: «izkušal se je zadovoljiti s to mislijo» (sich abzufinden): «izkušal se je spoprijazniti s to mislijo». Stavek: «da se je Macu zdelo, podira se dno, na katerem sedi,» je prikrojen po nemško, ker se je hotel prelagatelj ogniti dvakratnemu vezniku «da».

Izmed nedvomnih tiskovnih napak, ki jih v knjigi kar mrgoli, naj navedem samo one, ki motijo in kvarijo zmisel. Tako naj stoji na str. 7. «s svetlostjo» (ne: svetostjo), na str. 13.: «Hobby je bil s štirimi leti veleum v cvetličarstvu, s šestimi (ne: z ženskami) veleum v konjarstvu». Na str. 46. naj stoji v tretji vrsti

odspodaj: «Rajši bi bil govoril tropu hudičev nego tem denarnikom»; na str. 83. je izostalo v stavku: «Allan gre s Hobbyjem v New Jerseyju» za besedo «Hobbyjem»: čez gradilišča. Na str. 113. naj stoji v 10. vrsti odspodaj namesto: «stik» beseda «tik»; na str. 233. v zadnji vrsti pa čitaj namesto: «smrti (!) primaš» pravilno: «smartni primaš». Na raznih straneh je vtaknil *metteur* namesto popravljenih vrst zopet prejšnje korekturne vrste. —

Poleg naštetih nedostatkov pa se čitajo v Kobalovem prevodu tudi jako lepe, uspele stvari, izmed katerih naj bodo izrečno omenjene te: kopoma in tropoma; posamezen zvok je mogel kresniti ob neznano žilo blaženstva; zavojevalni načrt (Feldzugsplan); dragulj zarjaste svetline (von blaßbrötlichem Feuer); pomisliv (bedächtig); spočetka se je vse vedlo (ging) po sreči; švigljati (flackern); kakor pod bičem (je) hitel (in gepeitschtem Tempo); pa ga je zopet vzelo (und wieder war er fort); takoj je bila zopet samosvoja (sie faßte sich); sipko uslojen (locker gelagert); tajnopisna značka; pljuskot (Brandung); plinkniti (knipsen); Ethel je z velikim zvonom zazvonila dan (feuerte ihre Breitseite ab); usoda mi je stregla v roke (das Schicksal arbeitete mir in die Hand); globinski določki (Lotungen). — Še prav posebna pohvala pa gre prelagatelju zato, da se rahločutno ogiblje nekaterim spakam, ki se čimdalje bolj zajedajo v slovenski jezik. V prvi vrsti mislim na tisto priskutno konstrukcijo trpne oblike, ki je najbolj razvidna iz klasičnega stavka «Išče se Uršo Plut». Takih konstrukcij v Kobalovem prevodu ni. Prav tako pa ni druge nič manj priskutne spake, ki je zlasti priljubljena našemu dnevnemu časopisju, v katerem čitaš lahko dan na dan: «Izgleda, da...» (es scheint, es hat den Anschein), ko imamo vendar za to vse polno dobrih rečenic (zdi se mi, vidi se mi, videti je, vse kaže na to, po vsej priliki, utegne biti, bržkone se zgodi, dejal bi, da..., lahko se reče, če se ne motimo, vobče mislijo, baje, skoro ne bo drugače, verjetno je, kolikor se dá presoditi, po vsej pameti, tako je, kakor bi..., ali ni, kakor bi..., trdijo, govore — in še eno ali drugo, samo ne tistega odvratnega «izgleda, da», ki ni niti za las boljši od famoznega «vèn vid'» v ljubljanskem predmestnem žargonu!). In še tretjo dobro stvar bi rad poudaril: Kobal ne prevaja «Im Falle, daß...» nikoli: «V slučaju, da...» (kakor se tudi čita pri nas do ogašnjošči stokrat in stokrat), nego kratko in točno, kakor govori in piše človek z normalnim jezikovnim čuvstvom: «Če (ako)». —

Zdelo se mi je potrebno, obširneje izpregovoriti o Kobalovem prevodu, zakaj navzlic vsem nedostatom je vendarle objavil zaslužno delo. Njega trud, skrbnost in vestnost — vse to troje je vredno priznanja, in sicer dosti bolj, nego se dá to reči o nekem drugem prevodu istega romana, o prevodu, ki je bil očitno izdelan v največji naglici tako, da je prelagatelj kratko malo izpustil po cele odstavke ter se seveda s tem ognil marsikaterim jezikovno-tehničnim sitnostim in nepravilnostim.

A. Funtek.

Edmond in Jules de Goncourt: Renée Mauperin. Prevel P. V. B. V Ljubljani, 1923. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. Splošna knjižnica, zv. 15. Str. 236.

O važnem književnem pomenu bratov Goncourtoy za razvoj naturalističnega romana v Franciji in onstran njenih mej na tem mestu ne bom govoril. Dotaknil se je tega vprašanja (z ozirom na zgolj informativni namen in na skromno, med vojno pri nas dostopno literaturo dosti vestno) Pastuškin v epilogu k prevodu Edmondovega romana «Deklé Eliza» (Tiskovna zadruga, 1919). Tu bi povedal rad samo nekaj besed o misteriju literarnega sodelovanja obeh

bratov, ki ga Pastuškin ni primerno razložil. Zgledov tako tesne slovstvene kolaboracije literarna zgodovina ne pozna mnogo. Skupni avtorji raznih francoskih in drugih vaudevilleov ali pa — recimo — pisatelja Paul in Victor Marqueritte in brata J. H. Rosny se v tem primeru z Goncourti pač ne morejo meriti. Zakaj Edmond in Jules sta že zunanje živela tako združno, da se do zgodnje smrti mlajšega Julesa od prvih početkov skupne tvornosti nista ločila niti za en dan. In vse do njiju nasilne razdružitve nihče ni vedel, kako sta brata soudeležena na sestavljanju številnih razprav in romanov. Šele osamljeni in ostareli Edmond je v spominskem romanu «*Frères Zemganno*» (1879., zgodba dveh ciganskih bratov-akrobatov, Nella in Giannia) in v zapiskih «*Journal des Goncourt*» (IX. zvezek) pojasnil svetu skrivnost njiju sodelovanja. Najprej simbolično v romanu, ki o njem sam pravi, da je po dolgi vrsti naturalističnih romanovih študij samo «*une tentative dans une réalité poétique, mêlée à du souvenir*». Potem pa kar naravnost v dnevniku z besedami: «Moj brat je bil vesele, nervozne in razborite, jaz pa melanholične, sanjave in zbrane narave». In na drugem mestu: «Moj brat je bil izurjenjši stilist, mojster sloga in končno bolj pisatelj kot jaz, ki sem ga takrat prekašal samo v tem, da sem se znal bolje razgledati krog sebe... Jules je pazil na slog, jaz pa sem usmerjal stvaritev dela.»

Roman «*Renée Mauperin*» (1864.), plod izpopolnjujočega se skupnega dela pisateljske dvojice Goncourt, je eden značilnih umotvorov bogatega francoskega devetnajstega veka. V tehniki naturalistične znanstvenosti, v oblikovno posebnem «*style impressioniste*» in izbranem besedišču «*écriture artiste*» nam pisatelja pripovedujeta zgodbo modernega meščanskega dekleta, ki je danes postala klasična, tipično nežna, smejoča se, sanjava in ponosna, se rada dostojno zabava, je dokaj naobražena, igra klavir (Chopina, Wagnerja in Griega!), čita romane, kramlja o slovstvu in umetnosti sploh in slika ljubka tihožitja. Snubce po vrsti zavrača, ker se ji zde vsi smešni. Naravno in prostost ljubi nad vse.

Tej, skoro bi rekel eterični dekliški postavi zoperstavljata avtorja mladeniča prošlega stoletja, Renčejinega brata Henrija, ki nad njim vlada neizprosna «*raison*». Praktičen je, bogastva željan, živi pariško salonsko življenje, mnogo se peča s politiko in teoretično tudi s poljedelstvom. Njega, sestro Renée in vso družbo, ki se giblje okoli njiju, sta brata Goncourt opisala z njima in naravnost listom lastno dokumentarično natančnostjo. Zato je roman izredno fin, izrazit, sočen in točen. In dokaj težak za prevajanje.

Slovenski prevod te imenitne knjige je precej površen, okoren, skromen. Videti je, da je prevajalec P. V. B. zelo hitel in da se ni oklenil dela s tako ljubeznijo in takim navdušenjem, kot sta ga Edmond in Jules Goncourt vredna in potrebna, da se končno v izvirnik ni dovolj uživel in poglobil. Premnoga lepa mesta (zlasti na koncu romana ob dekletovem umiranju) in več važnih stavkov in opazk je slovenitelj kar kratkomalo izpustil. Original ima 65 poglavij, prevod pa samo 55! Avtorjevim odtehtanim izrazom P. V. B. prečesto ni našel v slovenščini adekvatnih poznamenovanj. Posebnemu, impresionističnemu slogu se prav nič ni skušal približati. Posredil nam je francosko umetnino, ki je v tej *impressionistični slog - raz* slovenski obleki mnogo, mnogo izgubila.

Pavel Karlin.

Dr. Ivo Šorli: V deželi Čirimurcev. Podzemski povest za mladino. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani.

Ideja za to mladinsko povest je zelo srečna in popolnoma v duhu starih lepih zgodb, ki smo jih uživali za mlada. To je nekaka liliputanska robinzonada,

ki jo doživita dva dečka: Po naključju najdeta vhod v podzemeljsko kraljestvo, kjer bivajo pritlikavi ljudje, Čirimurci; eden postane njihov kralj, drugi vojvoda, in slednjič, po vojskovanju, prideta zopet na svet. — Povest ima lepe momente in originalne domisleke, a vkljub prijetni in ljubki snovi ni pisana s tisto gorkoto in pristrčnostjo, da bi ogrela in fascinirala. Ni temperamenta, plastike in umetniške sile, ki bi prepričala mladega čitatelja, da bi se popolnoma zamislil in vživel v pravično kraljestvo pisateljve fantazije, ki jo namesto solnca razsvetljuje moder kamen, in katere prebivalci smrti ne poznajo. S tem pa nikakor ne odrekam povesti znatne vrednosti tudi v vzgojnem zmislu že zbog njene anti-militaristične tendence, ki jo je pisatelj delcu podtaknil. C. Golar.

Dve knjigi o Bedřichu Smetani. Zdeněk Nejedlý: *Bedřich Smetana*. Ljubljana. 1924. Tiskovna zadruga. (Prevod iz češčine.)

Za proslavo 100letnice rojstva velikega češkega in svetovnega skladatelja smo dobili tudi mi Slovenci kratek oris njegovega življenja in delovanja. Prevod izpod anonimnega peresa je v lični opremi, s skladateljevo sliko in seznamom njegovih najvažnejših del izdala delavna Tiskovna zadruga. O vsebini knjige bi bilo odveč pisati, ime najvzornejšega češkega biografa zadostuje za spoznanje, da smo dobili s to knjigo temeljit in globoko zajet popis Smetanove življenske poti in njegovega dela. Jako zanimiv, poučen in točen je tudi uvodni sestavek o slovanski glasbi sploh. Prevod je gladek, moti pa očitno dejstvo, da ga ni priredil glasbenik ali glasbeno naobražen prevajalec, kakor bi bilo pričakovati po vsej pravici. Neinformiranega prevajalca izdaja v prvi vrsti nediferencirana in često napačna raba pojmov «godba» in «glasba», ki se v tem prevodu nedomestujeta izmenoma v istem pomenu, kar pa ne odgovarja resničnemu značaju teh besed. Tako je napačno trditi, da je Smetana zložil «godbo» k «Prodani nevesti», kajti skladatelj zloži «glasbo», ki jo izvaja «godba» — v pomenu orkester. Iz poslednjega pa je tudi razvidno, da ne gre reči «godbena pesem» skladbi za klavir, ker klavir ni «godba», temveč instrument in se dá pesem za klavir nazvati kvečjemu «instrumentalna pesem». Prevajalec bi se pri potrebni pazljivosti kaj lahko izognil mnogoštevilnim takim in sličnim ter tudi slovničnim napakam, ki otežujejo razumevanje knjige. V ostalem pa bo knjižica prav dobro došla vsakemu glasbeniku in laiku, posebno pa neredkim ljubiteljem Smetanove muze, ki bi se hoteli v domačem jeziku poučiti o delovanju in nehanju velikega skladatelja.

Druga jugoslovanska knjiga o Bedřichu Smetani je izšla pod naslovom Miloje Milojević: *Smetana, život i dela*, v založništvu S. B. Cvijanovića v Beogradu 1924.

Ta knjiga je kakor prejšnja izšla v spomin Smetanovega rojstva s približno isto, le malo obširnejšo vsebino. Temeljiti glasbenik je tu podal svojo individualno in že radi tega zanimivo razlago Smetanovega življenja in — v drugem delu — njegovih skladb, pri čemer mu dobro služijo pridejani notni primeri. Koncem knjige je seznam Smetanovih del in najvažnejših knjig o njem. Zanimivo je tretje poglavje, ki govori o Smetani in muzikalnih genijih Slovanstva. Oprema knjige je jako lepa; v okras ji je okoli dvajset lepo uspelih slik. Tudi ta knjiga zasluži uvaževanje naših glasbenih interesentov in dokazuje s prejšnjo vred, da smo se i mi Jugoslovani potrudili, da dostojno, po svojih močeh, proslavimo obletnico velikega slovanskega genija. L. M. Š.

Josip Ribičič: Kokošji rod. Mladim in starim v pouk in zabavo. Gorica 1924. Izdala in založila «Narodna knjigarna». Str. 74.

Skoro nezaupno vzameš droben zvezčič živalskih dogodbic v roke, odložiš ga pa zamišljen in spremenjen, kajti ob čitanju teh povestic «v pouk in zabavo» so te prevzele misli o visokih stvareh, o nič manj in nič bolj važnih kot je — smešnost in resnost življenja.

Današnji čas vprav kliče po satiri, po komediji, po — basni. Še nikdar niso bila nasprotstva med dobrim in zlom tako očitna, tako izostrena kot sedaj, ki te nehoti silijo, da se zamisliš v samega sebe in v svoj odnos do sveta. Barvitost, odtenki, nejasni prelivi — vse to je za nami, življenje je zdaj v znamenju belih in črnih ploskev in črt, v znamenju tipičnosti, v znamenju večno veljavnih izrazov. Med izrazila takih splošnosti in vseobčnosti spadajo tudi basni. Ezopstvo, lafontainestvo, krilovstvo še vedno živi, danes bolj kot kdaj. Ribičičeva knjižica ima baš za to svojo ceno in upravičenost. Roman sedanosti te ne bi morda toli zgrozil kot dejanje in nehanje tega «Kokošjega rodu», ki so mu v napoto vsi oni petelini, ki kukurikajo dokaj drugače kot so jih prisilili dobri vzgojitelji. V «Nadlogi» imaš na desetih straneh osnutek prave tragedije reformatorja, ki za svoje veliko delo žanje sovraštvo. «Pokazal si solnce, še preden so bila srca za to godna. Pokazal si krivico, še preden so spoznali pravico! Namesto, da bi zbrusil srce, si zbrusil kremplje.» (Str. 10.)

V «Umetniku» je pisatelj do zadnjih možnosti razgalil glupost in lopovstvo povprečnikov, ki niso že kmalu dobili o sebi tako klasične podobe, kot baš v tej zgodbi, navidez stari in stokrat ponavljani, pa vendar napisani tako sveže, ostro in srčno, da zasluži vso pozornost. In «Gospa Krasnokrila!» Kak sijajen spomenik na čast vsem parvenujem in brezdušnim vsiljivcem, ki jim je «velika doba» omogočila vzgon iz teme na nezaslužene prestole. Pa pisatelj gre še dalje. Dotaknil se je najbolj perečih vprašanj, ki jih naš narod na lastni koži doživlja, naš narod, ta večni hlapec Jernej in Šime Sirotnik, ki ga poganjajo sem in tja kot brezdomca (Kikiriki in Kukeriki), ki se v svojo lastno propast rajši izživlja in slabi v nesrečnih pretehtavanjih in cepljenjih in le premnogokrat nasede «Izkušnjavcu» (str. 41.), da prepozno objokuje svoj «Izgubljeni dom» (str. 49.). «Kokot» — zaključna zgodba — pa je podoba vedno mirnega, vedno si enakega, vseurejajočega razuma, vtelesba reda in postave, ki nje kršitev izzove razdejanje in zmedo. Baš ta poslednja basen, ki je tako preprosta in vodoravna, se mi zdi miselno najmočnejša in najtehtnejša.

Ponavljam: Ribičičeva knjiga je plod velikega spoznanja, ostrega opazovanja in jedrovitega oblikovanja. Mnogo je vredna, ker sili k premišljevanju. Dandanes pa smo prepotrebni del, ki oživljajo tvoreče misli, ki usmerjajo k edino pravilnemu — življenju.

Miran Jarc.

KRONIKA

Dr. Fr. Kos. (24. XII. 1853. — 14. III. 1924.)

Fr. Kos je bil rojen v Selcih pri Škofji Loki, študiral je v Kranju, Ljubljani in na Dunaju, kjer je tudi postal doktor modroslovja. Kot profesor zgodovine je služboval v Kopru, kjer je bil tudi okrajni šolski nadzornik, in v Gorici, odkoder se je ob svetovni vojni naselil na Dunaju in končno po preobratu v Ljubljani, kjer je sklenil svoje delavno življenje.

Kos je bil plodovit zgodovinar, ki je priobčeval svoje spise nad 40 let v raznih slovenskih časopisih, zlasti je sodeloval pri Carnioli, Časopisu za zgodovino in narodopisje, Času, Domu in Svetu, Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko, oziroma Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo, pri Kresu, Letopisih Slovenske Matice in Ljubljanskem Zvonu. Obdeloval je v prvi vrsti najstarejšo in srednjeveško slovensko zgodovino, kjer je strogo na podlagi virov oral ledino ali pa trebil plevel. Pri tem je razlagal tudi osebna in krajevna imena. V tej dobi je izdal samostojen spis «Spomenica tisočletne Metodove smrti» (1885). Ker je kot šolnik poučeval tudi vzgojeslovje, je napisal o tem predmetu poseben spis «Vzgojeslovje» (1890).

Največja zasluga pa gre Kosu kot izdajatelju zgodovinskih virov. Najprej je priobčeval posamezne regeste, t. j. posnetke iz listin, ter izdal posebno knjigo lokalnih regestov «Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja» (1894). Nato je pa začel sistematično nabirati in izdajati zgodovinske vire, da je nastalo njegovo glavno delo «Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku» (1902, 1906, 1911 in 1915, oziroma 1920), ki ga je preračunal na deset zvezkov, in sam izdal štiri. V «Gradivu» natisnjeni regesti segajo od 501. do 1200. leta z obsežnimi krajevnimi, osebnimi in stvarnimi razlagami. Povsod je obenem kot uvod zgodovinski pregled dotične dobe na podlagi regestov. Z «Gradivom» je postavil Kos temelj slovenskemu zgodovinarstvu, kakor Pleteršnik s slovarjem slovenskemu jezikoznanstvu.

Kos je bil nesebičen znanstvenik velike nadarjenosti, pridnosti in vestnosti, ki si je zaslužil naše priznanje in našo hvaležnost.

Dr. Lesina

Kuzma / Polemika

Dizmi

Zakaj pa je toliko ropota,
zakaj so tako razbita, razrita
pohorska pota?
I, po njih se klavrno skita,
brez grive potepa
in z repom opleta
pegaz Dizme-poeta.

«Quos ego! Jaz sem jaz!»
razsaja pohorski poet.
«Komur je mraz,
naj pride se k moji pečici gret!»

Pozor in polena v rôle,
če vam je mari hlač!
Glejte obupne skoke,
ki jih dela steklač!

«Jaz sem pohorski kmet in poet! Ju-hu-hu!»
Prav kakor Hans Sachs: Schuster und Poet dazu!»

«Zviška motrim vaše delo v nižini!»
se repenči poet na pohorski krtini!

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Bilimovič Aleksander, Pojem «statike» in «dinamike» v narodnogospodarski vedi. (Posobni odtisk iz Zbornika znanstvenih razprav, III.) Ljubljana. Juridična fakulteta. 1924. 11 str.

Bilimovič Aleksander, Družba, država in gospodarstvo. (Posobni odtisek iz «Slovenskega Pravnika».) Ljubljana. «Slovenski Pravnik». 1924. 11 str.

Erjavec Fran, Slovinci. Zemljepisni, dejepisni, politički, kulturni, gospodarski a sociální přehled. Ze slovinštiny přeložil Bohuš Vybíral. S předmluvou Václava Buriana. Prostějov. 1924. 240 str. + 2 karti.

La Fédération baléanique. Ire Année. No. 1. Paraissant tous les 1 et 15 du mois. Gerant responsable Otto Benedikt. Vienne. O. Benedikt. 1924. 16 str. Prix du Numéro 5000 cour. autrichiennes.

* **Ilie Vojislav J. Mladji**, Celokupna lirika. Beograd. Izdanje pisca. 1924. 506 + VI str. Cena 100 Din.

Kral' Janko, Balady a piesne. V Turčianskom Sv. Martine. Matica Slovenská. 1923. 148 str. Kč. 10.50. (Čítanie študujúcej mladeže slovenskej. VII.)

* **Lunačarski**, Proletkult. Kulturni zadaci radničke klase. Beograd. Prevao i predgovor napisao A. Lj. «Atos». 1924. 31 str. (Biblioteka «Dva jelena».)

Mickiewicz Adamo, Grażyna. Novella Litwana. Traduzione dal Polacco con premie e noti di Aurelio Palmieri ed uno studio di Roman Pollak. Napoli. Riccardo Ricciardi. 1924. 136 str. (Pubblicazioni dell' Instituto per L' Europa Orientale in Roma, VII.)

* **Paunović Ž. M.**, Iznad života. Dramski spev u pet činova. Beograd. «Novo Duba». 1924. 92 str.

Pivko Ljud., Proti Avstriji. Carzano. IV. knjiga: Carzanska noč. Maribor. Klub dobrovoljcev v Mariboru. 1924. 112 str.

Rape Andrej, Iz dni trpljenja. VIII. zv. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 102 str. Cena 15 Din.

Řiha V., Povest o svatbi kralja Jana. Prevedel Karel Přibil. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 95 str. Cena 16 Din.

Rabaté J. P., La geste de Marko. Poèmes épiques des Serbes. Tananarive. Pitot de la Beaujardière. 1922. 214 str.

Stadelmann Heinrich, Messalina. Ein Bild des Lebens aus Roms Imperatorenzeit in zwei Bänden. Dresden. Paul Arctz. 1924. 318 + 334 str. (Opal-Bücherei.)

Veber France, Problemi sodobne filozofije. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 341 str. (Splošna knjižnica, zv. 9.)

Zupančič Oton, Veronika Deseniška. Tragedija v petih dejanjih. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. 185 str. Cena navadni izdaji broš. 25 Din, vez. 32 Din, finejši izdaji broš. 52 Din, vez. v polplatno 60 Din, v celo platno 65 Din, luksuzni izdaji 130 Din. (Splošna knjižnica, zv. 28.)

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54

Zeyer-Bradač: **Tri legende o razpeli.**

Vez. 20 Din, po pošti 1:25 Din več.

Šorli: **Zadnji val. Roman.**

Broš. 42 Din, vez. 48 Din, pošt. 1:50 Din.

Nejedly: **Smetana.**

Broš. 30 Din, po pošti 1 Din več.

Sienkiewicz: **Potop. 1. in 2. sn.**

Broš. s poštno 25 Din.

Linhart A.: **Županova Miska in Veseli dan. Drami.**

Broš. 20 Din, po pošti 1 Din več.

Fogazzaro-Budal: **Svetnik.**

Roman. Broš. 64 Din, vez. 72 Din.

Novačan: **Samosilnik. Povesti.**

Vez. 48 Din, broš. 40 Din, po pošti 1:50 Din več.

Frana Maslja-Podlimbarskega:

Zbrani spisi. I. zvezek.

Uredil dr. J. Siebinger. Broš. 70 Din, po pošti 2 Din več.

Hurban Vajanski: **Leteče senice.**

Povest. (Prevodna knjižica.) V. 28 Din, broš. 22 Din, po pošti 1:50 Din več.

Veber: **Znanost in vera.**

(Pota in cilji 15. in 16. zv.) Mehko vez. 65 Din, po pošti 1:50 Din več.

Čermelj: **Materija in energija.**

(Pota in cilji 17. in 18. zv.) Mehko vez. 60 Din, po pošti 1:50 Din več.

Sienkiewicz: **Z ognjem in mečem.**

Zgodovinski roman. Vez. 120 Din, broš. 106 Din, po pošti 5:50 Din več.

Coster-Debeljak: **Til Ulenspiegel.**

Roman. 551 strani. Vez. 70 Din, broš. 60 Din, po pošti 3 Din več.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska kakor tudi
natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa
ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigovoznico**,
ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

Združene papirnice
Vevče, Goričane in Medvode, d. d.
V LJUBLJANI

priporočajo svoje
vsakovrstne izdelke.

Komercijelna centrala: Vevče, p. D. M. v Polju.

Telefon: 167 (Ljubljana).

Brzjavljeno: Papirnica Vevče.